

Axel Dammann

Barentshavfondet

Et middel til frigjøring av fiskeriene
og
til å skape velstandsvekst i nord.

Vardø 2014

Axel Dammann er sosialøkonom og tidligere banksjef i Den norske Creditbank. Fra 1996 styreformann og medeier i Netfonds Bank.

Tidligere utgitt:

Transport og transportpolitikk i Norge. 1955

Investeringspolitikken i Norge etter krigen. 1958

Norsk selektiv penge- og kredittpolitikk i 1950-årene. 1961

Frihet og statsmakt. 1960

Fra penger og kreditt til gjeld og fallitt. En del av 1980-årenes historie. 1991

Pengepolitikk i et oljeproduserende land. 1993

DnB- saken 1992 – 96. 1997

Banken som ble ranet forskriftsmessig. Med DnC i vekst, jobbetid og krise. 1996

Finanspolitikken, pengepolitikken og inntektspolitikken formål. Sosialøkonomen nr. 2 1999

Helbredskonto og Helbredskassen. 2. Utgave. 2014

Innhold

1. Kampen om inntektene av fisket i Nord-Norge.....	5
2. En hovedoppgave	6
3. Barentshavet og havrøkten	7
4. Innsatsregulering eller uttaksregulering	8
5. Fra offentlige til private målsetninger	9
6. Rettighetskonsentrasjonen er ikke lønnsom.....	11
7. Evigvarende rettigheter?.....	13
8. Rasjonell fiskerinæring	14
9. Hvem skal ha grunnrenten?	21
10. Barentshavfondet – motiver og oppgaver	23
11. Om lovgivningen.....	24
12. Sluttord.....	25
Vedlegg 1. Lovforslag.....	27
Vedlegg 2. Brev til Riksrevisjonen.....	30
Vedlegg 3. Geir Liland: Fattig på verdens beste fiskeplass.....	31

Barentshavfondet

Sammendrag

Denne utredningen tar utgangspunkt i de lange historiske linjene som viser hvorledes politikk har skapt oppgangs- og nedgangstider i nord. Den har som mål å skape en oppgangstid.

Hovedoppgaven er da å bygge opp fiskebestanden til det biologiske og økonomiske best mulige nivå. Det skal gi et høyt, varig produksjonsnivå. Dette er en oppgave for statsforvaltningen og for internasjonalt samarbeid.

Statens oppgave er videre å kontrollere at det totalt tillatte fangskvantum ikke blir overskredet. For dette formålet foreslås at det etableres en Statens fangstkontroll. Når ressursgrunnlaget således er ivaretatt, kommer vi til spørsmålet om uttakets, selve fiskefangstens organisering.

I løsningen av denne oppgaven står bruken av grunnrenten sentralt. Grunnrenten er den merverdien som kan innkasseres fordi fisken i havet ikke eies av noen. Fisken blir fiskerens eie når den er fanget. Den fordelen som dette gir fiskeren, fremfor andre, er grunnrenten. Noen land skattlegger den til fordel for staten. Denne utredningen foreslår at den skattlegges til fordel for et Barentshavfond. Via dette fondet kan Nord Norge bygges opp ved bruken av landsdelens tilliggende ressurser.

Hvis denne metoden svarer til hensikten, vil man kunne gå bort fra den nåværende reguleringen av fisket ved kvoter. Utredningen foreslår overgang til en regulering basert på redskap, havområde og tidsrum.

Utredningen har et langt perspektiv. Det må gjerne brukes tid på å avvikle uheldige bindinger og forpliktelser som hviler på staten på grunn av den tidligere politikken. Utredningen drøfter derfor de politiske bindinger og hindringer som finnes i dag, og dels også deres historiske bakgrunn. De kan stort sett avvikles.

Barentshavfondet

Et middel til frigjøring av fiskeriene og til å skape velstandsvekst i nord

1. Kampen om inntektene av fisket i Nord-Norge.

For å se de lange linjene i Nord-Norges økonomiske utvikling, er det nødvendig å forstå at den sentrale faktor har vært, og er kampen om inntektene av fiskeriene. Skulle inntektene tilfalle landsdelens egne innbyggere, eller skulle de havne lenger syd?

I lange perioder, da inntektene fikk bli i landsdelen, blomstret fiskerinæringen og folketallet økte, til dels mer enn i landet forøvrig. I andre, også lange perioder da inntektene ble drevet sydover, sank landsdelen ned i fattigdom.

Nedgangstidene er kombinert med at staten har grepet inn i fiskernes rett til å selge sin fangst til hvem de ville, og til å drive sitt fiske som de selv ville. Dette er mesterlig beskrevet av Geir Liland i hans foredrag : *Fattig på verdens beste fiskeplass*, som følger som vedlegg 3.

I tidlig middelalder fikk fiskerinæringen sin første blomstringstid. Handelsmenn kom nordover og slo seg ned her, og fiske og handel økte raskt. Dette fikk en slutt da den dansk/ norske kongen midt på 1500-tallet ga handelsprivilegier til kjøpmenn i Bergen. Han handlet her i tråd med den merkantilistiske linjen som hersket i senmiddelalderen, og for Nord- Norge førte den til sterk nedgang i folketallet og til hungersnød.

Etter opphevelsen av privilegiene og innføring av fri handel etter 1814 kom det en ny, kraftig oppgangstid, som varte gjennom hele 1800-tallet. De to verdenskrigene med mellomliggende kriser, forstyrret denne gode utviklingen, og i annen halvdel av 1900-tallet førte statlig regulering med seg at folketallet igjen begynte å synke. Fra 1990 til 2013 sank folketallet i kystkommunene i Finnmark og Troms med 12 100 personer, eller med 10 %.

Bakgrunnen for statsinngrepene midt på 1900-tallet var ikke, som i dag, en bekymring for de marine ressursene. Bakgrunnen var den tradisjonelle konflikten mellom fattig og rik. Fiskerne følte seg utnyttet av fiskekjøperne, væreierne som ble kalt for ”nessekonger”. Ved hjelp av Råfiskloven ville regjeringen Gerhardsen antagelig hjelpe fiskerne til å få hånd om omsetningen og beholde fortjenesten av denne.

Ved lov av 2. juli 1948 var imidlertid omsetningen av fisk blitt lokalisert til forskjellige eksportutvalg for fisk, med sete i Bergen, Ålesund, Kristiansund og Trondheim. Nessekongene var forflyttet til Syd-Norge. Kontakten med markedene, kunnskapen om dem og om hvordan de skulle håndteres, var flyttet til Bergen. Og dermed var også det naturlige vederlaget som følger av slik kontakt og kunnskap flyttet fra nord til sør. Muligheten for å bygge opp kapital i fiskeridistriktene var tatt fra dem.

For å bøte på dette, og for å vise Syd-Norges sympati for Nord-Norge, innførte regjeringen samtidig Nord-Norges-planen, en form for u-hjelp som senere er fulgt opp med forskjellige fordelsbestemmelser, og i senere år med at nedgangen i folketallet søkes kompensert med overførsel av kontorarbeidere sørfra.

Slike tiltak kan være vel og bra, men hovedoppgaven i dag er å snu inntektsstrømmen tilbake til landsdelen, og gi grunnlag for kapitaldannelse der. Vi skriver nå år 2014. Det er 200 år siden fri handel innledet en sterk oppgang i Nord-Norge. La 2014 bli innledningen til en oppgang som vil vare dette århundre ut!

2. En hovedoppgave.

Gjennom de siste 25 år - det vil si i et kvart århundre – har fiskeripolitikken vært fokusert på forholdet mellom størrelsen på bestandene av fisk i havet og fiskeflåten evne til å fange fisken. Et gjennomgående tema i stortingsmeldinger, proposisjoner og forskrifter har vært at kapasiteten har vært altfor stor. Derfor har bruken av denne kapasiteten vært begrenset ved fangstkvoter til hvert enkelt fartøy og ved å gi statsbidrag når fartøy ble tatt ut av bruk og kondemnert. Dessuten har kapasiteten vært begrenset ved at adgangen til å drive kommersielt fiske har vært regulert.

Man har aldri nådd målet. Fartøy og redskap blir stadig mer effektive. Fortjenesten ved fisket er såpass god at det stadig er rift om å få delta, eller å få større, eller flere kvoter. Hovedavtalen med Russland om det totale kvantum som hvert av landene kan fiske, har virket bra. Fiskebestandene øker. Allikevel står kvote- og reguleringssystemet like sterkt som før.

Fiskerinæringen lever i en verden av reguleringer som er ukjent for næringslivet ellers. Regelverket er meget omfattende og innviklet, og består for det meste av forskrifter, hjemlet i fullmaktslover. I realiteten er virksomheten styrt av statsadministrasjonen og organisasjonene, med svak innflytelse fra Stortinget.

Systemet er ikke godt, men det vil allikevel bestå inntil det blir gjort et avgjørende brudd med det. Behovet for et slikt brudd ble antydnet allerede i 1991. Da la stortingsrepresentantene Jens Marcussen (formann i Fiskerikomiteen) og Paal Bjørnstad frem en plan i Dokument nr. 8 : 55 (1990-91). De anbefalte beskatning av grunnrenten, f. eks. med 75 %. Det ville skape en balanse mellom kapasitet og ressurser slik at kvoter ikke ble nødvendig. Det kunne gi et bidrag til statskassen på 2 milliarder kroner, mot at staten den gang ga ut subsidier på vel en milliard. De innså nok allikevel at det ikke var mulig å få flertall for et slikt forslag på den tiden, og fremmet ikke konkret forslag om det.

Vi har sympati for denne ideen, bortsett fra tanken om at skatten skulle havne som en alminnelig inntekt i statskassen. Hvis ideen skal ha noen sjanse til å bli godtatt, må pengene samles der de hører hjemme : *i nord*. Det kan skje ved at det blir opprettet et fond : *Barentshavfondet*. I likhet med Oljefondet må det ha et klart formål, og i dette tilfelle å skape vekst i nord. I det lovforslaget som følger som vedlegg 1 er det foreslått tilskudd til mottak, tilvirkningsanlegg og salgsvirksomhet, samt til anskaffelse av redskap og fiskefartøy for kystfisket.

Det er klart at en overgang til en slikt nytt regime er en så stor sak at den i beste fall vil ta lang tid, sikkert 10- 15 år. Derfor er det nødvendig å arbeide videre med den ordningen som består i dag, og prøve å utvikle den med sikte på målsetningen ovenfor. Derfor vil de følgende kapitler 3 til 8 behandle situasjonen i dag og hva som har skapt den. Deretter vil vi så ta for oss den alternative modellen.

3. Barentshavet og havrøkten.

Nordover fra kysten av Finnmark og Troms ligger Barentshavet, glitrende mørkeblått under sommerens evige sol og svartnende i uvær og storm i mørketiden, det mest robuste hav omkring Norge, torskens, hysas og seiens hjemland. Sitter du ytterst på Skagen i Vardø og ser utover dette endeløse havet, er ikke ordet "knapphet" det som faller deg først i tankene. Men allikevel, havet er ikke u-uttømmelig for fisk, slik man tenkte opp til 1970-årene. Det kan i verste fall fiskes nokså tomt. Det skjedde med silda i Nordsjøen i 1960-årene og det så ut til å kunne skje med torsken i Barentshavet i 1980-årene. Staten grep inn med reguleringer.

Vi snakker her om nasjonale reguleringer. Internasjonalt har det lenge vært samarbeide og forhandlinger mellom fiskerinasjonene om det totalkvantum som kan fiskes. Utgangspunktet for reguleringen av tillatt fangst bør selvsagt være at man har en rimelig pålitelig informasjon om bestandenes størrelse og utvikling. Dette er i seg selv en meget krevende betingelse, men her, som på de fleste informasjonskrevende områder, øker kunnskapen. Vi må derfor bare regne med at dette utgangspunktet blir stadig mer pålitelig. Fra norsk side er det Fiskeridirektoratet som har til oppgave å fastsette totalkvotene, og for Barentshavet foregår dette ved forhandlinger med Russland. Når totalkvotene er fastsatt, må det avgjøres hvilken metode som er best egnet til å oppnå at disse ikke blir overskredet.

Men det går an å ha større ambisjoner. I det stortingsdokumentet som er omtalt ovenfor, så forfatterne for seg at det var mulig å øke bestandene kraftig. Det har jo også skjedd. Reguleringene og sikkert også variasjoner i naturforholdene, har ført til en sterk vekst i gytebestandene. I 1990 var bestanden av torsk, hyse og sei anslått til 540 tusen tonn, i år 2000 var bestanden øket til 690 tusen og i 2012 til hele 2 640 tusen tonn; altså nær fem ganger så mye som i 1990. Da de totale fiskekvotene for 2014 ble kunngjort, var det mange som var bekymret over størrelsen, ikke av hensyn til ressursene i havet, men av hensyn til salgsmulighetene og prisene på fisk.

Arbeidet med de kontrollmidlene, og det vi vil kalle havrøkten, som kan bidra til oppbygging av fiskebestanden har mange sider. I denne utredningen er vi nødt til å se på lovgivningen om fartøyers tilstand, fiskeredskapers utformning og regler om redskapenes plassering i havet, som gitt. Det samme gjelder regler om mannskap og

sikkerhet. Vi må nøye oss med å starte med den økonomiske hovedoppgaven, som er ressursvernet og havrøkten.

Her må vi også ta det for gitt at forskningen gir stadig sikrere informasjon. Vi vil også ta det for gitt at norske myndigheter ivaretar de internasjonale avtalene på en god måte. Når ressursvernet på denne måten i hovedsak er ivaretatt, og totalkvoten for Norge er satt, er etableringen av en effektiv kontroll av fangstene den neste oppgaven.

4. Innsatsregulering eller uttaksregulering.

Det er i hovedsak to metoder for å hindre at det blir fisket for mye. Den ene, som kalles *innsatsregulering*, er å begrense fiskeflåtens kapasitet gjennom restriksjoner på adgangen til å delta i fisket og ved å påvirke fiskeflåtens størrelse ved diverse administrative tiltak. Denne indirekte kontrollmetoden har vært i bruk siden behovet oppsto omkring 1990. Den er praktisert ved siden av kvoteordningene som ble innført den gang.

Den andre metoden, som kalles *uttaksregulering*, går ut på at man fører direkte kontroll med oppfisket kvantum. Kort tid etter den sterke innskrenkningen av torskefisket i 1990, la regjeringen Brundtland frem enn stortingsmelding om struktur- og reguleringspolitikk (St.meld. nr.58 1991-92). Det var en meget grundig og velskrevet melding. Den erklærte at ”dagens konsesjons- og reguleringsystem fungerer ikke tilfredsstillende. Et hovedproblem er at systemet er komplisert, uoversiktlig, meget detaljert og tildels vanskelig å etterleve for yrkesutøverne.” Det er ikke blitt enklere siden den gang.

Meldingen drøftet de to alternativene: innsatsregulering eller uttaksregulering, og sa at uttaksregulering ved fartøyskvoter gir fiskerne større muligheter for å tilpasse driftskostnadene og har en bedre incentivstruktur enn innsatsreguleringer, og anbefalte derfor denne metoden. Dette standpunktet fikk imidlertid ikke gjennomslag i Stortinget, og siden er det lagt lite arbeid i å utvikle en effektiv metode for uttaks kontroll. Kontrollen er stort sett overlatt til fiskesalgslagene, og så sent som i ”Sjømatmeldingen” av 2013 blir det uttalt at kontrollen er lite effektiv og ulikt praktisert.

Stor oppmerksomhet er derimot konsentrert om innsatsregulering, i den forstand at det er satsset krefter, tid og penger på å redusere fiskeflåtens kapasitet. Allikevel er det, i den lange rekken av utredninger og proposisjoner gjennom de siste 25 år stadig blitt hevdet at kapasiteten har vært alt for stor i forhold til ressursgrunnlaget.

Situasjonen er uverdlig. Den sterke utviklingen av informasjonsteknikken gjør at direkte informasjon fra fiskefeltene om fangsten i dag er et helt overlegent kontrollmiddel. Det er et virkemiddel som er lett å bruke. Alle fiskere er i dag på nettet. De to reguleringsmetodene er beskrevet i tabellen på neste side.

Det er staten som har ansvaret for bevaringen av de marine ressursene, og det må være staten, og ikke salgslagene, som må være ansvarlig for kontrollen. Staten må etablere en institusjon som kan kalles *Fangstkontrollen*. Det er allerede etablert et system med elektronisk fangsdagbok og leveringssertifikater som via mottaket kan rapporteres til Fangstkontrollen. Med en slik dobbelt rapportering, er markedet for

urapportert fiske så bagatellmessig at det må kunne overses. Det er altfor mye skriverier om "fusk og fanteri", bare basert på rykter.

To reguleringsmodeller

On-line fangstrapportering	Kapasitetstilpasning
On-line rapportering fra fiskerne om fangstene	Fartøyskvoter Salg av kvoter/rettigheter
Tilsvarende fra mottakene On-line tilbakemelding til fiskerne om fiskets gang i alle fiskerier	Strukturtiltak Kondemneringsordninger Stimulering av fornyelse
Direkte. Treffsikker. Enkel og billig	Indirekte. Usikker effekt. Komplisert og byråkratisk
Gir konkurranse	Korporatisme/oligopol
Klart motiv	Grumsete motiver
For det 21. århundre	For det 20. århundre

Slik forholdene ligger til rette i dag, er uttakskontroll den selvsagte metoden. Det er ingen grunn til at den ikke settes i system snarest. Dette vil få betydelige konsekvenser for politikken for øvrig. Helt spesielt vil det bety at næringen vil kunne befris fra det store arbeidet som er blitt resultatet av at myndighetene valgte innsatsregulering som virkemiddel. Siden vi her er inne på det helt sentrale område for dagens fiskeripolitikk, er det grunn til å se nærmere på hva den har gått ut på.

5. Fra offentlige til private målsetninger.

Ved innledningen til dette arbeidet var arbeidstittelen "Rasjonell fiskeripolitikk". Etter hvert som arbeidet skred frem ble det stadig mer klart at denne tittelen var meningsløs. Den skulle være "Rasjonell fiskerinæring", for det er jo det vi må arbeide for å få til.

Politikk kan også være rasjonell, men det avhenger i stor grad av hvem som avgjør om den er det. Politikk er en interessekamp, eller for å unngå det politisk misbrukte ordet "kamp", politikk er en interessekonkurranse. I demokratiske valg vinner noen interesser frem, andre går tilbake. I neste valg kan det bli omvendt.

I næringslivet er interessen mer konstant. Deltagerne har én interesse, og den er å klare seg gjennom gode og dårlige tider. Her stiller de enkelte næringer ganske ulikt. Noen har medvind, andre motvind. Politikken blir anropt, særlig av de som har

motvind. Deres argumenter for politisk bistand er ofte lite rasjonelle, og bistanden blir da det samme.

Når politikken er dominert av en annen ideologi enn næringslivets, kan den lett komme i skade for å hindre en enkelt nærings utvikling. Og da er den ikke økonomisk rasjonell, selv om noen vil si at den er rasjonell, ideologisk sett. Og parallelt med ideologien løper interessekonkurransen. I en næring der politikken kommer i høysetet, vil de sterkeste interessene stille med en fordel. Da kan politikken på besynderlig vis skyves i motsatt retning av det som var den ideologiske hensikt. Fiskeripolitikken er havnet i denne situasjonen.

Vi var allerede i innledningen inne på hvorledes regjeringen i 1948 og 1952 førte fiskerinæringen inn i *et stramt regime*, der førstehåndsomsetningen ble kollektivisert og eksporthandelen sentralisert i Syd-Norge. Følgen var en praktisk talt total utryddelse av fiskeeksportørens næring og en overføring av inntekt og kapitaldannelse sørover. Mot slutten av 1980-årene var det fortsatt FiNoTro som dominerte eksporthandelen.

Dette regime måtte i det vesentlige avvikles da EØS-avtalen satte forbud mot monopoler i handelen mellom landene. Forholdene lå dermed til rette for friere forhold. Uheldigvis inntraff på denne tiden - i årene 1989-1990 - en sterk nedgang i fiskebestandene, totalkvotene ble lave og myndighetene innførte individuelle kvoter for å verne bestandene. Et *nytt stramt regime* var etablert og også dette kom til å bli langvarig. Som omtalt på side 7 er det skjedd en betydelig vekst i bestandene særlig etter år 2000. Allikevel opprettholdes kvoteordningen, i hovedsak etter samme mønster som i 1990. Dette skyldes en markant motivforskyvning.

Da den ble innført var kvoteordningen en typisk *uttaksregulering*. Den skulle bare beskytte mot overfiske. Men da bestandene etter hvert tok seg opp, mistet den noe av denne opprinnelige begrunnelsen. Nå ble den gradvis gjort til en del av innsatsreguleringen. I St.meld no 54 (1997-1998) kom dessuten hensynet til fiskerienes *lønnsomhet* og fiskeflåtens fornyelse inn som ytterligere motiver for politikken. Det skjer en forskyvning av politikken fra det at staten bekymrer seg om folkets felles ressurs, *til at den bekymrer seg om private næringsdrivendes økonomi*. Det er ikke et helt vanlig fenomen.

Disse tilleggsmotivene gjorde seg stadig sterkere gjeldende etter årtusenskiftet. I St.meld no 20 (2002-2003) fra regjeringen Bondevik er de sterkt dominerende, og nå under betegnelsen "strukturpolitikk". I forhold til fiskeressursene er fangskapasiteten altfor høy, heter det, og det er nødvendig at antall fartøy reduseres. Ordet nødvendig blir deretter meget flittig brukt i meldingen, ja nærmest i forkynnende stil.

Vi kan si at fangstkontrollen i 90-årene var på god vei - bestandene økte, - men at den ved århundreskiftet kom på avveie, for helt andre formål. Den ble en hybrid politikk som gjorde selve retten til å fiske, altså kvotene, til en handelsvare, og åpnet for en konsentrasjon ved oppkjøp av slike rettigheter. Retten til å fiske ble konsentrert til færre, istedenfor at den kunne vært spredt til flere. Rettighetskonsentrasjonen har hatt betydelige konsekvenser for retningen av inntektsstrømmen fra fisket .

6. Rettighetskonsentrasjonen er ikke lønnsom.

Spørsmålet om fiskerienes lønnsomhet var tidligere ikke noe fremtredende tema når fiskeripolitikkenes mål ble diskutert. I 1982 la regjeringen Willoch frem en stortingsmelding om Retningslinjer for fiskeripolitikken. Der ble det satt opp fire hovedmål, som senere regjeringer stort sett gjentok:

- å bevare hovedtrekkene i bosettingsmønsteret,
- å verne ressursgrunnlaget,
- å sikre gode og trygge arbeidsplasser, og
- å øke den reelle lønnsevnen i fiskerinæringen

Det siste punktet om lønnsevnen, var nytt, og ordet ”reell” er det viktigste, for hensikten var å gjøre slutt på subsidiene til fiskerinæringen. Gjennom 80-årene ble det allikevel ikke noen fremgang i dette. Jobbetiden og svingningene den gang gjorde det vanskelig. Men i 90-årene viste seg at det lot seg gjøre. Og lønnsevnen ble ikke av de dårligste. Ellers er det vel målet om å verne ressursgrunnlaget som politikken har lyktes med. Med bosettingsmønsteret og de trygge arbeidsplassene er det gått så som så.

Utover i 1990-årene ble det en slags politisk mote å snakke om hvor viktig det var at næringen var lønnsom. Hvorfor var politikerne så opptatt av lønnsomheten i en næring som klarte seg uten særlig statsstøtte? Dette er et viktig spørsmål fordi dette kravet til lønnsomhet er brukt som argument for den konsentrasjonen av fiskerettigheter som har vært et hovedelement i politikken fra 1995 til i dag.

Rettighetskonsentrasjonen, som går under den politisk mer akseptable betegnelsen ”strukturering”, startet kort tid etter innføringen av kvotene. Både før og etter stortingsvalget i 2013 har myndighetene insistert på at kvotekonsentrasjonen må fortsette også for båter under 11 meters lengde, til tross for at Norges Kystfiskarlag, som organiserer eierne av disse båtene, er imot det! Her er Fiskeridirektoratets lønnsomhetsanalyse i tabellen på neste side en interessant kilde til informasjon, og den fortjener et inngående studium.

De fire første linjene i tabellen viser enkelte størrelsestall: Et stort antall mindre fartøy, i alt 1054 under 21 meter, mot 99 over, bare 1.3 mann pr sjark mot 39 pr tråler. En tråler fanger nesten fem ganger så mye som en båt under 11 meter. Men den femte linjen viser at de små fisket for 11.54 kr pr kilo, mot trålernes 10.14 kr. Det er interessant.

I alt 1039 mann hadde en del av, eller hele sitt levebrød fra fiske med båter under 11 meter, mot 1556 mann på trålerne.

Tabell 1 . Fiskeridirektoratets lønnsomhetsundersøkelse.

Driftsresultater 2012

Fartøyslengde	< 11m	11-14,99m	15-20,99m	21m-over	Konv >28m	Trål
Alle fartøyer (mill kr)						
1 Antall fartøy	634	293	127	31	31	37
2 Mann/fartøy	1,3	2,9	6,5	10,6	32,5	38,9
3 Tonn fisk (i 1000)	59	82	85	53	92	259
4 Salgsverdi (mill kr)	681	795	752	446	1128	2625
5 Kr pr kilo	11,54	9,7	8,85	8,42	12,26	10,14
6 Verdiskapning	346	451	348	182	448	1 103
7 Verdiskapning pr tonn	5 863	5 500	4 212	3 434	4 870	4 255
8 Verdiskapning pr kr (%)	0,51	0,57	0,48	0,41	0,40	0,42
9 Lønn pr mann	387	436	366	479	389	550
10 Lott pr mann	384	394	331	422	336	470
Pr fartøy (1000 kr)						
11 Driftsdøgn	188	182	204	216	315	309
12 Driftsinntekter	1 093	2 807	6 098	14 631	36 662	71 875
13 Driftskostnader	1 050	2 530	5 655	13 856	34 662	63 476
14 Driftsresultat	43	276	443	776	1 807	8 398
15 Netto finanskostnad	40	95	562	1 298	2 240	3 385
16 Resultat før skatt	3	182	-199	-522	-433	5 013
17 Lønn	503	1 263	2 377	5 082	12 646	21 402
18 Verdiskapning (15+16+17)	546	1 540	2 740	5 858	14 453	29 800
19 Egenkapital (mill kr)	406	1 297	1 798	4 845	9 388	43 235
20 Gjeld (mill kr)	848	3 155	14 377	30 908	90 826	131 263
21 Egenkapital %	32 %	29 %	11 %	14 %	9 %	25 %

De linjene i tabellen som tiltrekker seg mest oppmerksomhet er allikevel de som viser verdiskapningen pr tonn og pr salgskrone (linjene 7 og 8). Her er det de små som topper listen. Hva kommer det av at de gruppene som har hatt adgang til kvotekonsentrasjon gjennom de siste 20 år gir mindre verdiskapning pr tonn enn de

som ikke har hatt det? Og hvorfor er det så maktpåliggende at også disse siste skal "struktureres"?

Svaret på det første spørsmålet er i utgangspunktet enkelt. Kvotene er utdelt gratis, ikke til fiskeren, men til hans fartøy. Et fartøy har en verdi, og med en kvote er verdien høyere. Et fartøy kan selges, med kvoten. Selgeren får en gevinst på statens "gave".

Kjøperen, derimot, må betale denne gevinsten. Han får ikke sin(e) ekstrakvoter gratis. Men han kan låne på dem, i banken. Så får han gjeld og må betale renter og avdrag. Nå har vi en nøkkel til å forstå linje 16 i tabellen. Den viser driftsresultatet før skatt, men altså etter betaling av renter. De to gruppene med de minste fartøyene gikk med overskudd. De tre neste gikk med underskudd, mens trålernes resultat var godt. Gjelden i disse tre underskuddsgruppene er høy og egenkapitalprosenten tilsvarende lav. Trålergruppen er kapitalsterk, med en egenkapital på 25 %

Vi ser altså en meget betydelig forskjell i driftsresultat, til tross for at *verdiskapningen* er nokså lik. Altså går en stor del av verdiskapningen i de tre konvensjonelle gruppene over 15 meter til banker eller andre finansinstitusjoner. Dette kan jo være vel og bra. Det hjelper på lønnsnivået hos bankene, men det var vel ikke fiskeripolitikkenes hensikt? Selvsagt ikke.

7. Evigvarende rettigheter?

Her kan det være på sin plass å se på den store juridiske kontroversen som er oppstått i kjølvannet av statens oppmuntring til konsentrasjon av rettigheter. Kontroversen begynte med at fiskeriministeren i Bondeviks første regjering i 2003 foreslo at det skulle gis en *forskrift* som gjorde at det kunne gis "strukturkvoter" med ubegrenset tidsbruk. Dette ble gjennomført av den påfølgende regjering Bondevik II i 2005. Da det bare dreiet seg om en forskrift, fant ikke fiskeriministeren det nødvendig å legge saken frem for Stortinget.

Regjeringen Stoltenbergs fiskeriminister omgjorde dette ved en ny forskrift av 2007, som ga disse rettighetene en tidsbegrensning på 25 – 30 år. Fiskebåtreder Eivind Volstad gikk til sak mot staten om dette, men tapte tilslutt i Høyesterett (med 9 mot 8 stemmer).

I nesten alle kommentarer til denne saken blir de tidsbegrensede kvotene omtalt som evigvarende. Det gjelder i dagspressen, det gjelder i uttalelser fra organisasjonene og det gjelder til og for lederen av Næringskomiteen i Stortinget.

Høyesterett har derimot et helt annet syn. Flertallet i Høyesterett konstaterer at det i strukturkvoteforskriften av 2005 ikke er gitt tidsbegrensning på disse kvotene: "Men det betyr ikke at strukturkvoten av 2005 var "evigvarende", som enkelte har betegnet den som, men kun at det i forskriften selv ikke er satt noen tidsgrense for hvor lenge en strukturkvote kan tildeles."

Mindretallet i Høyesterett sier: "Sentralt i denne sammenheng er at det ikke er tale om å gi en bestemt gruppe eiendomsrett til fiskeressursene i den forstand at de har et evigvarende krav på å få fiske bestemte kvoter uavhengig av hvilken ordning som

gjelder for tillatelsen til å fiske. Det er bare spørsmål om vern av en fordelingsnøkkel innad i den aktuelle gruppen av fiskere så lenge tildelingen av fiskerettigheter skjer på grunnlag av det någjeldende kvotesystem”.

Vedkommende ekspedisjonssjef sa til Fiskeribladet/Fiskaren den 28. oktober 2013 : Dette betyr i praksis at de (kvotene) gjelder inntil videre, og i prinsippet at de kan vurderes årlig. Sånn sett er de dårligere beskyttet enn om det var tidsbegrensning. Den forhåndsfastsatte tidsbegrensningen er uttrykk for en politisk intensjon om at dette skal ligge fast i et visst antall år ut fra ønsket om å skape stabilitet i årene fremover.

Ekspedisjonssjefen påpeker at fiskeripolitikken fortsatt utformes av politikere, og ikke som et resultat av dommer i rettsaker. Men saken har vist at politikere i Stortinget er tilsidesatt. Og statsadministrasjonen har skapt en utrolig forvirring ved å hevde at tidsbegrensede (altså oppsigelige) kvoter gir større forutsigbarhet enn de tidsbegrensede. Hvis disse kvotene er oppsigelige, hvorfor da ikke kalle dem det?

Det kan vel for øvrig være grunn til å spørre hvorledes staten skulle kunne gi bort rettigheter som den ikke eier. De viltlevende marine ressursene er ikke nasjonalisert, slik petroleumsressursene er det. Det kan videre være grunn til å vise til Grunnlovens § 101 som sier at: ” Nye og bestandige innskrenkninger i Næringsfriheten bør ikke tilstedes nogen for Fremtiden.”

En bestandig innskrenkning som ”tilstedes noen” er et privilegium. Grunnloven avvirket en rekke slike, og skapte derved stor økonomisk fremgang i landet.

Saken går kanskje videre til Menneskerettsdomstolen i Strasbourg. Tre av dommerne i Høyesteretts mindretall mente nemlig at fiskebåtsreder Volstads menneskerett til vern av privat eiendom er brutt. Påstanden er altså kort og godt at han er gitt, og er blitt fratatt *eiendomsretten* til en andel av fisket i Norge. Ved to forskrifter.

Høyre sa i sitt program av 2013 at partiet ”ville legge til grunn at strukturerte kvoter skal være tidsbegrenset. Vi vil likevel vurdere muligheten for at rederiene kan velge mellom tidsbegrensede og tidsbegrensede strukturkvoter.” Rederne skal med andre ord få muligheten til å velge det sikre fremfor det usikre. Hvis de velger det usikre, som alle kaller evigvarende, skal de da få et eller annet underhånds tilsagn om evigheten av det usikre?

På bakgrunn av den forvirringen som råder i denne saken har vi funnet det betimelig å anmode Riksrevisjonen om å ha spesiell oppmerksomhet på statsadministrasjonens handlinger på dette område, så lenge kvoteordningen består, jfr. vedlegg 2.

8. Rasjonell fiskerinæring

Drivkraften i all næringsvirksomhet er å gjøre det bra i gode og dårlige tider. For å lykkes med dette må den næringsdrivende ha god innsikt i sin næring og god kontroll over sin bedrift, og dessuten god kontakt bakover, til leverandører, og fremover til markedet. Næringsvirksomhet er for det meste en individuell virksomhet, ikke en kollektiv.

Opgaven er ikke liten. For mange næringsdrivende er arbeidstiden stort sett hele den våkne tid. Dette er det få andre enn den næringsdrivende selv som bryr seg om. Stat og kommune er ivrig beskjeftiget med å tenke ut, og gjennomføre påbud, internkontroll, dokumentering og rapportering. Det blir gjerne overlatt til skogen av tilsyn å arbeide med dette, og den skogen har stor vekstkraft, for å bruke et moteord.

Fiskerinæringens folk har, som alle andre, delte meninger om dette. Noen reguleringer finner de gunstige, eller akseptable, andre er de sterkt imot. Men vi er av den bestemte oppfatning at næringen vil være tjent med en reduksjon av den ekstra arbeidsbelastningen som politikken påfører den. Ideelt sett skal jo politikken lette livet for borgerne, ikke tyngde det!

Vårt utgangspunkt vil være at retten til å fiske skal innskrenkes så lite som mulig, og at innskrenkninger skal graderes i forhold til den virkningen som hver enkelt fangstvirksomhet har på fiskebestandene.

Videre er det viktig at handelsveiene er åpne og at det stimuleres til individuell bruk av dem.

De ordningene som har festnet seg gjennom etterkrigstiden, har en helt annen karakter, og dette betyr at de må erstattes med andre ordninger. Her dreier det seg om havrøkten, fangstkontrollen, rettighetskonsentrasjonen, fartøyskvotene, salgslagene og reguleringen av deltakelsen i fisket. Vi har vært inne på noen av dem i det forgående, og skal nå gjennomgå de gjenstående.

Fartøyskvotene.

Det har skjedd en betydelig reduksjon av reguleringene av tilvirkning og omsetning av fisk. Selve fisket, som er utgangspunktet for denne næringen, er derimot stadig gjenstand for den mest detaljerte statsstyring som tenkes kan. Den sentrale, og mest kompliserte delen av denne reguleringen er fordelingen av fisket på fartøyskvoter. Den ble innført i 1991 da torskebestanden var liten, men består i dag med 5 ganger så mye torsk i havet.

Regjeringen Solberg tok et første skritt i retning av en avvikling av systemet. Den besluttet at fartøy under 11 meter kunne fiske fritt i 2014. Denne frigivningen ble hilst velkommen av Kystfiskarlaget, som særlig organiserer fiskerne i nord, men mislikt av Norges Fiskarlag som står for de nord-vest norske interessene. Frigivningen ble dessverre av kort varighet. Norges Fiskarlag besluttet å be om at den frie fangsten ble stanset og Fiskeridirektoratet tok beslutningen til etterretning. Kystfiskarlaget beklaget det sterkt. Hva kan grunnen være til at myndighetene velger å si stopp til den flåtegruppen som er mest lønnsom? Svaret er sørgelig enkelt. Her ser vi et glimt av den beinharde viljen til å fastholde den nåværende fordelingen av rettighetene til å fiske.

Hvis ikke tungtveiende grunner taler imot det, bør målet være å avvikle alle fartøyskvoter i det konvensjonelle kystfisket. For en nøktern vurdering av en slik frigjøring, er det nok å vise til at dette var det normale før 1991. Tabellene 2 – 4 på de etterfølgende sider gir et grunnlag for å vurdere hva det her dreier seg om i

oppfisket kvantum og i inngrep mot ervervede rettigheter. Kilden til tabellene er Fiskeridirektoratets statistikk.

Tabell 2

Gruppekvoter nord for 60° nord 2014 (1000 tonn)				
	Torsk	Hyse	Sei	Total
Rusland	432	79	12	523
Norge	459	88	103	650
Tredje land	123	11	4	138
TAC inkl norsk kysttorsk	1014	178	119	1311
Fartøygrupper Norge:				
Trål totalt	147	33	37	217
Not	-	-	25	25
Konvensjonelle, totalt	297	54	38	389
Lukket kystgruppe	231	40	29	300
Under 11 m	59	9	8	78
11-14,9 m	57	8	7	72
15-20,9 m	58	4	7	69
Over 21 m	39	12	6	57
Ferskfiskordning	19	7	-	26
Konvensjonelle, havfiske	38	10	4	52
Seigarn, bifangst	-	-	4	4
Åpen kystgruppe	28	4	5	37
Gruppekvote	26	-	-	26
Ferskfiskordning	2	-	-	2
Annet	15	1	2	18
Totalt	459	88	103	650
Alternativ uten fartøyskvoter				
Trål totalt	147	33	37	217
Not	-	-	25	25
Konvensjonelle, totalt	297	54	38	389
Lukket kystgruppe	231	40	29	300
Konvensjonelle, havfiske	38	10	4	52
Åpen kystgruppe	28	4	5	37
Totalt	594	108	138	1020

Tabell 2 viser hele fordelingen av fisket etter torsk, hyse og sei nord for 62 N. Dette er fordelingen i tonn i 2014. Som et tillegg under tabellen er det angitt hvordan bildet ville bli uten fartøyskvoter, men med hovedfordelingen opprettholdt.

Tabell 3

Oversikt over utvikling i antall tillatelser				
*vi har tatt utgangspunkt i tillatelsene til å fiske torsk nord for 62 grader nord				
Tall per 31.12. det enkelte år				
Konvensjonelle kyst				
Fylke	Hjemmelslengde	2001	2004	2012
Finnmark	1. < 11 m	333	340	306
	2. 11-14,9 m	129	137	93
	3. 15-20,9 m	59	58	28
	4. 21 m og over	26	27	7
	Totalt	547	562	434
Troms	1. < 11 m	314	327	254
	2. 11-14,9 m	94	96	77
	3. 15-20,9 m	60	60	31
	4. 21 m og over	30	30	21
	Totalt	498	513	383

Tabell 3 er innskrenket til Finnmark og Troms og viser antall tillatelser (det er i praksis det samme som antall fartøy som får fiske), innenfor det konvensjonelle kystfisket. Antallet gikk ned fra 2004 til 2012.

Tabell 4

Oversikt over utvikling i kvotefaktorer fordelt på ordinære faktorer og struktur.							
Tall per 31.12. det enkelte år							
Konvensjonelle kyst							
Fylke	Hjemmelslengde	2004			2012		
		Struktur/-Enhetskvoter	Ordinære kvoter	Kvotegrunnlag	Struktur/-Enhetskvoter	Ordinære kvoter	Kvotegrunnlag
Finnmark	1. < 11 m		605,8	605,8		611,8	611,8
	2. 11-14,9 m		466,0	466,0	147,0	390,8	537,8
	3. 15-20,9 m	4,3	373,0	377,4	129,2	206,2	335,4
	4. 21 m og over	7,6	238,4	246,0	103,3	72,9	176,2
	Totalt	11,9	1 683,2	1 695,1	379,5	1 281,6	1 661,0
Troms	1. < 11 m		570,2	570,2	0,0	505,3	505,3
	2. 11-14,9 m		326,8	326,8	142,5	322,2	464,7
	3. 15-20,9 m	5,9	396,5	402,5	222,8	240,0	462,8
	4. 21 m og over	25,3	272,3	297,5	282,7	214,7	497,4
	Totalt	31,2	1 565,8	1 597,0	648,0	1 282,3	1 930,3

Tabell 4 viser utviklingen i kvotekonsentrasjonen (struktureringen) fra 2004 til 2012, også her begrenset til Finnmark og Troms, og til det konvensjonelle kystfisket. I 2004 hadde fiskere i Finnmark 11,9 strukturkvoter (kvoter som de hadde kjøpt, med fartøy)

og 1.683,2 ordinære kvoter. I 2012 var de kjøpte kvotene økt til 379,5, mens de ordinære var redusert til 1.281,6. Summen var ikke så mye forandret.

For fartøy under 11 meter var strukturkvoteandelen i Finnmark i 2012 null. For de mellom 11 og 15 meter var den 27%, fra 15 til 21 meter var den 39 % og for 21 meter og over 59 %. Den økende andelen av strukturkvoter, og dermed av kvotegjelden, faller sammen med det avtagende resultat etter skatt som ble vist i tabell 1. Alt i alt var andelen av strukturkvoter i Nordland, Troms og Finnmark 36 %. Totaltallet av strukturkvoter var 1.868.

Disse kvotene har kostet penger, og det første spørsmålet som melder seg er, hvor mye har de 1.868 kvotene i Nord-Norge kostet? Og neste spørsmål er, hva koster en slik kvote i dag? Et tredje spørsmål som det kunne være av interesse å få svar på er, hvor mange fartøyeiere er det som i dag eier strukturkvotene? Ut fra slike opplysninger ville det være mulig å anslå hva det ville koste næringen – eller staten – å avvikle fartøyskvotene. Dette spørsmålet bør besvares i en spesialstudie som også inkluderer hav- og trålfiske.

Konsekvensene av en avvikling vil være flere. En av dem vil være at inndelingen i fartøyenes størrelse vil bli overflødig. Den kom med kvotene.

Avvikling av fartøyskvotene vil også ha en annen, og betydelig konsekvens. Den meget omstridte handelen med kvoter vil bortfalle av seg selv. Dette vil bety lite for den delen av flåten som ennå ikke er befengt med rettighetskonsentrasjonen. De vil miste en salgsmulighet. For det store antall fartøyeiere som sitter med kvotegjeld, vil det være et økonomisk tilbakeslag i form av prisfall for fartøyet og redusert sikkerhet for banklån. Dette er forhold som det er naturlig at staten tar seg av. Kvotegjelden er skapt av staten og bør avvikles av denne. En metode kan være å gi avskrivningsrett for det tapet som er oppstått. En annen kan være å gi direkte erstatning for tapet. Det kan anslagsvis dreie seg om 2 – 3 milliarder kroner for hele landet, og vel 1 milliard for Troms og Finnmark. Staten vil på den annen side spare inn store administrasjonsutgifter hvis ordningen blir effektivt gjennomført. Fiskeri- og kystdepartementets samlede utgifter er budsjettert til 5,7 mrd kr. i 2014.

Et av argumentene mot å avvikle kvotene for kystfisket, er ellers at det vil føre til et kappløp om å ta mest mulig av totalkvoten så raskt som mulig. Det kunne jo nå i 2014 viset seg om dette var blitt virkningen. Det kan i så fall være flere årsaker. Den ene er at det såkalte kvoteåret ikke er hensiktsmessig. Det er stor enighet om at man ville få jevnere fiske hvis det fulgte en annen tidsfase. Videre er det tilvirkernes og industriens evne til å ta imot en ujevn mengde av fisk som skaper problemer. Også her har regjeringen nå begynt å arbeide for forbedringer i og med at levendelagring av fisk er satt på dagsordenen.

I de fleste utredninger om dette er jevn utvikling det dominerende ønske. Det er naturnødvendig for fiskerne å arbeide ujevnt, men for industrien er det godt å kunne arbeide jevnt. Men en jevn utvikling kan kanskje også oppnås ved endringer i organiseringen av markedet, ved at mottakssiden og videreførelsen justerer seg, kort sagt ved at den landbaserte delen av næringen transformerer ujevnheter i råstofftilgangen til jevnhet i produkttilbudet og i markedsføringen. Det blir nå for

tiden utviklet stadig nye og gode produkter. Det gjelder å opparbeide markedene for dem.

Dette burde overlates til næringen selv. Antagelig vil den klare det. Oppgaven vil være å legge mest mulig av ansvaret for løsningen på næringens enkelte ledd, og å redusere den offentlige koordineringen i den grad næringen lykkes. Det kan ta tid, men her er det kjøreretningen som er av betydning, ikke farten.

En avvikling av kvotene for kystflåten burde kunne gjennomføres suksessivt gjennom årene 2015 - 2018. Samtidig måtte andre metoder for en rasjonell havrøkt tas i bruk. Oppmerksomheten må konsentreres om utformingen av de forskjellige fiskeredskapene, bruken av dem i de enkelte havområdene og tidene de kan være i bruk. Havrøkten, og alle de tiltak som blir tatt i bruk for denne, bør bare ha ett formål, og det må være å bygge opp, og bevare optimale fiskebestander. Dette er først og fremst i kystbefolkningens interesse, og derfor bør disse få en sterk posisjon i de organene som skal ha styringen.

Et alternativ til regulering ved kvoter.

Utviklingen av et slikt alternativ må i stor grad bygge på Havforskningsinstituttets kjennskap til fiskerienes verden. Det er helt og holdent avhengig av deres ekspertise. Utfordringen vil være å lage et system som har det ene formål å bygge opp og bevare fiskebestandene på det best mulige, varige nivå.

Utgangspunktet kan kanskje være et arbeidsskjema som dette:

Regulering uten fartøyskvoter.

Fiskeslag   Torsk   Hyse   Sei   Lodde   Sild   Annet

Redskap

Havområde

Tidsrom

Ethvert slikt system vil selvfølgelig også ha spesielle økonomiske virkninger som man kan eller må ta hensyn til. Hensynet til slike virkninger må komme i annen rekke, men målet er å lage et reguleringssystem som er bedre enn det nåværende, også økonomisk sett.

Salgslagene, prisdannelsen og det korporative system.

Vi sa innledningsvis i forrige kapittel at næringsvirksomhet for det meste er en individuell virksomhet, ikke en kollektiv. I fiskerinæringen er det kollektive innslaget ganske stort. Det har vært meget større og er bygget kraftig ned, men mye av det som ble innført i forrige århundre henger igjen. Det private, som ble nærmest utradert, må bygges opp igjen.

Den viktigste kollektive ordningen ble innført ved opprettelsen av eksportutvalgene for fisk i 1948. Deretter fulgte Råfiskloven av 1951. I 1990 ble eksportutvalgene

samlet i ett utvalg som i dag heter Sjømatrådet Det er eiet av staten og har sitt sete i Tromsø. Råfiskloven er fra 2014 omdøpt til Fiskesalgslagsloven, og blant disse lagene er det Råfisklaget som har ansvaret for Nord-Norge. Det er eiet av fiskerne og også det har sitt hovedkontor i Tromsø.

Råfisklaget har beholdt sin lovfestede rett til å utføre førstehåndsomsetningen av fisk, og tar en avgift for dette. Det har også en oppgjørsordning som fiskerne setter pris på. Det som skaper strid er at laget spiller en avgjørende rolle ved prisfastsettelsen.

Ut fra denne utredningens erklærte mål om å åpne handelsveiene mest mulig og å stimulere individuell bruk av dem, er det naturlig å avslutte denne sentraliserte prisfastsettelsen. Råfisklaget kan selvsagt bestå som et kooperativ med fiskere som frivillige medlemmer. Det må da konkurrere med uavhengige fiskekjøpere

Fiskesalgslagene er også tillagt ansvaret for registrering og rapportering av ilandført fangst. For dette formål har laget bygget opp en effektiv organisasjon. Denne organisasjonen må kunne utgjøre lokalapparatet for den statlige Fangstkontrollen som er foreslått her, jfr. s .8.

I 2014 blir det nå observert den største torskebestanden i manns minne. Nå er det ikke knapphet på ressurser som er problemet, men avsetningen. Det er mye som tyder på at de mange årene med mindre fangster og sentralisert omsetning har skapt et for svakt omsetningsledd i fiskerinæringen.

Styringen av denne næringen har et sterkt korporativt preg. Et korporativt politisk system innebærer at korporasjonene, eller som vi vanligvis sier, organisasjonene, har en sterk deltagelse i utformingen av politikken og i utøvelse av den. I Norge er hovedeksemplet på et slikt system den ”norske modellen”, der LO , NAF og staten spiller sammen, og der staten nøyer seg med en tredjepart. I fiskeripolitikken er det fisker- og industriorganisasjonene som danner et slikt system. Organisasjonenes posisjon er lovfestet i alle lovene om fisket.

I europeisk politikk fikk et slikt system det viktigste eksempel ved Mussolinis opprinnelige opplegg av fascismen. Ordet fascisme kommer av det romerske fascio, som betyr et nek eller kornband. Her holdes korporasjonene sammen og statsadministrasjonen benytter dem til å styre økonomien, mens nasjonalforsamlingen kommer stadig mer i bakgrunnen. Det kan sies, og blir ofte sagt at dette også er tilfelle i styringen av norsk fiskeripolitikk. I boken om Råfisklagets 75 års-jubileum blir ordet korporativt benyttet meget flittig.

Dette er uheldig og det vil være gunstig om den politikken som er skissert i denne utredningen kan bidra til at organisasjonsmakten blir mindre og Stortingets og markedets makt større. I det lovforslaget som avslutter denne utredningen, er dette markert ved at lovfestet makt for organisasjonene er innskrenket.

Deltakelsen i fisket

Deltakerloven har til hensikt å reservere retten til å drive fiske som næring til aktive fiskere, og kanskje til en viss grad også å begrense antallet av fiskefartøy. Det settes personkrav til den enkelte fisker og det kreves ervervstillatelse for fartøy.

Aktivitetskravet kom med innføringen av fartøyskvotene i 1991, og ble kritisert for at det var vilkårlig satt. Senere er det kritisert for at det konserverer denne vilkårligheten. Når kvotesystemet blir forlatt, vil kravet om ervervstillatelse stå igjen. Dette blir på sin side kritisert for at det hemmer tilgangen av ungdom til fisket.

Hva blir resultatet av at disse restriksjonene blir opphevet? Det positive vil være at det blir lettere for ungdom å komme i gang med fiske som næring. Når de heller ikke må kjøpe kvoter blir det økonomisk overkommelig. Det negative vil etter manges mening være at antallet fiskere kan bli for stort, det vil si at konkurransen blir sterkere enn de liker. Eller også at de såkalte aktive redere vil få fri adgang til å kjøpe fartøy av enhver størrelse og drive fiske med mange fartøy. De vil trenge mannskap, og sysselsettingen kan vel bli den samme. De som begynner som mannskap kan fortsette som selvstendige fiskere etter en tid. Reguleringen av redskapsbruken vil antagelig ha stor virkning på hva som er lønnsomt for hvem, og det er dette som til syvende og sist vil bestemme utfallet.

Dette bør under enhver omstendighet prøves. Hvis deltakerloven oppheves må bestemmelser av sikkerhetsmessig art tas inn i annen maritim lovgivning.

Konklusjon

I denne fremstillingen har vi tatt til orde for at en rekke politisk vedtatte ordninger blir avvirket og noen nye blir etablert:

- Det opprettes en statlig Fangstkontroll som er en ren uttakskontroll av fisket
- Hovedvekten i tiltakene for å hindre overfiske legges på redskaps- tids- og områderegulering
- Statens bidrag til konsentrasjonen av rettigheter til fiske avsluttes
- Fartøyskvoter avvirkles og klassifiseringen i fartøyslengder bortfaller
- Salgslagsloven og deltagerloven erstattes av en ny fiskerilov
- Fullmaktslovgivning erstattes med utfyllende lov og organisasjonenes deltagelse i politikk og administrasjon reduseres

Dette er et meget omfattende reformprogram. Hensikten er å fremme en rasjonell fiskerinæring. Det er lett å tenke seg problemer som vil oppstå underveis. Oppgaven blir å løse dem etter hvert som de oppstår. Reformen bør ha en tidsplan, og den kan skisseres slik:

- Opprettelse av Statens fangstkontroll.....2016
- Fritt fiske for deler av kystflåten.....2015 - 2018
- Utvikling av en ny reguleringsmetode.....2015 – 2016
- Opprettelse av Barentshavfondet.....2018 - 2020
- Utarbeidelse av ny lov om fisket.....2016

Hvis det viser seg at en slik reform skaper store problemer, eller rett og slett skader næringen, blir neste oppgave å se om innføringen av en grunnrenteskatt vil være et positivt tiltak. Det vi har foreslått ovenfor, vil gjøre at grunnrenten blir spredt tynnere ut på flere, og at det er fare for at en stor del av den bokstavelig talt blir trålet sydover, *ubeskattet*.

9. Hvem skal ha grunnrenten?

I det Dokument nr. 8:55 /1990-91) som ble omtalt på side 6, gikk forfatterne grundig inn på spørsmålet om grunnrenten og antydte å skattlegge den med 75 %. Dette ville gi en meget pen inntekt til staten, mens staten på den tiden tvert imot ga store beløp i subsidier til næringen. De argumenterte videre med at skattleggingen ville redusere konkurransen om å fiske, redusere overkapasiteten i fiskeflåten og kanskje skape en balanse som gjorde det unødvendig å operere med konsesjoner og kvoter.

De hevdet også med stor styrke at uten et slikt tiltak ble grunnrenten ”skuslet bort” ved ineffektiv drift. Derfor gikk de inn for færre fartøyer, færre fiskere og færre mottak og tilvirkere. Island var et forbilde. Fiskerinæringen kunne da ikke være ansvarlig for bosettingen langs kysten, men ville på lang sikt gi et bedre bidrag til kystens økonomi enn det daværende system. Det paradoksale er at dagens situasjon er omtrent som den de anbefalte, for 20 år siden.

Ideen ble som foran nevnt ikke fremmet for Stortinget - de to representantene fremmet en lang rekke andre radikale forslag - men saken var på ingen måte lagt død av den grunn. Ressursrentens art og virkning er drøftet gjentatte ganger og spørsmålet om beskatningen av den likeså. Senest ble det behandlet meget grundig i St. meld. nr 21 (2006 – 2007) som også i avsnitt 7.4 har et resymé av behandlingen av denne saken i Stortinget i 1992, 1998, 2003, og 2005.

Det er ett ord som går hyppig igjen i alle disse dokumentene. Det er ”realisering” av ressursrenten. Å realisere ressursrenten betyr å bringe den frem slik at den skaper et bedre driftsresultat hos fiskerne, eller hos de av dem som driver ”effektivt”. Den sies å bli større hvis den blir konsentrert hos noen, og dermed mer synlig. Men Stortingets holdning har gjennomgående vært at den ekstra inntektsmuligheten som ligger i ressursrenten skal bli hos fiskerne, og danne grunnlaget for levedyktige kystsamfunn. I dette ligger det en oppfatning om at grunnrenten er noe som er der uansett, og at spørsmålet er hvorledes den skal fordeles. Stortingets fiskerikomité har dessuten åpenbart vært lite innstilt på at fiskerne skulle beskattes mer enn de er fra før.

Det er to fløyer her. Den ene går inn for at fiskeriene skal drives med maksimal effektivitet, slik at næringens enkelte bedrifter blir meget lønnsomme. Det betyr konsentrasjon om færre fartøyer og bruk av færre folk. Det betyr et bedre skattegrunnlag og et større bidrag til ”fellesskapet.” Fra ”samfunnets” ståsted er det bra med et større bidrag. Dette standpunktet reiser det problem at effektiviseringen innebærer en rettighetskonsentrasjon som i realiteten er en grunnrentekonsentrasjon. Hva gjør man når noen få rederier blir gitt rett til å høste stor grunnrente, ubeskattet?

Den andre fløyen er ikke innstilt på dette. Den ønsker at fisket skal drives tradisjonelt, det vil si desentralisert, og at fordelene ved den fri ressursen direkte tilfaller kystens

folk. De aksepterer at dette medfører offentlig regulering og kontroll, men peker på at deres verdiskapning er rimelig bra. De finner ikke at grunnrenten blir ”skuslet bort” selv om den ikke blir konsentrert hos noen få, eller i statskassen. I et ”ineffektivt” system havner den vel ganske tynt fordelt til fiskere, redere, verksteder og redskapsprodusenter og mange andre.

Hovedspørsmålet er altså: Hvem skal ha grunnrenten? For oss, som har til formål å skape velstandsvekst i nord, er det naturlig å lete etter en løsning som lar grunnrenten havne i nord, i landet innenfor Barentshavet. Grunnrenten er der, og den har virkninger. Oppgaven er å behandle den, eller bruke den, slik at den

- 1) skaper balanse mellom fangstkapasitet og fiskeressurser, og dermed reduserer behovet for kvantumsreguleringer
- 2) realiseres/ konsentreres til allmenne formål, ikke til enkeltinteresser
- 3) beskattes for et formål som gjør at den blir godtatt av folket i nord.

Hva dreier det seg om i penger? Grunnrenten kan beregnes som en prosent av førstehåndsverdien. Stein Ivar Steinshamn, NHH Bergen skrev i 2005 en SNF-rapport nr.06/05 om Ressursrenten i norske fiskerier. Basert på denne rapporten kan ressursrenten av torsk, sei og hyse anslås til å ligge et sted mellom 36% og 58 % av førstehåndsverdien. Her er det åpenbart behov for en oppdatert beregning.

Hvis vi for illustrasjonens skyld setter den til 40 % av førstehåndsverdien i 2012, som var 6,5 mrd. kroner, blir grunnrenten 2,6 mrd. Nord-Norge har ca 65 % av dette, d.v.s. 1,7 mrd kroner. En grunnrenteskatt på 50 % ville da innbringe 850 mill kroner i året fra Nord-Norge. Dette ville være 20 % av førstehåndsverdien. Ved vurderingen av skattesatsens høyde må man ta i betraktning at i dette systemet skal kvotekjøp og kvotegjeld bortfalle, og det kan være andre avgifter som kan fjernes.

Det må være grunn til å vente at en slik skatt vil dempe interessen for å fiske, hvilket er hensikten. Om det vil oppstå balanse mellom fangstkapasitet og ressurser beror vel på skattens høyde. At det vil bli gjort forsøk på å unndra seg skatten, er sikkert. Kanskje aksepten av den beror på hvorledes og hvor den blir brukt. *Det må være mer ønskelig at grunnrenten samles beskattet i nord, enn at den samles ubeskattet i sør,* slik det delvis er i dag. Vi vil gå inn for at den samles i nord, og da i et eget fond for investeringer som gir vekst - Barentshavfondet.

10. Barentshavfondet – motiver og oppgaver.

Gjennom et halvt hundrede år er det erklært at fiskeripolitikken skal sikre bosetningen langs kysten vår. Det skulle i seg selv være nok til å se positivt på et fond med dette formålet. Et ”oljefond” til beste for den landsdel som har levd av dette havet i all tid.

Vi kan også se det som en skadeserstatning. Det vrimler av krasse komité-uttalelser om hvilke skader fiskeripolitikken har gjort. Det meste av slike skader kan nok helbredes ved frigjøring av næringens mange aktiviteter, men en aktiv reparasjon kan være berettiget.

Ellers vil det et kreves en grundig utredning av hvor og hvordan fondets midler skal settes inn. Fondet må være etablert ved en egen lov, og loven må fastsette formål,

styringsform og konkrete oppgaver. Her er det foreløpig nok å presisere at hensikten med en slik skatt og et slikt fond er å fremme en fiskerinæring som er rasjonell ut fra formålet om å skape vekst i nord.

11. Om lovgivningen

Denne utredningen har berørt forhold som er regulert i Havressurslova, Deltakerloven og Fiskesalgslagslova. Disse lovene er omfattende, særlig de to førstnevnte. De er meget detaljerte, og ved at de er typiske fullmaktslover fører de med seg et stort antall forskrifter. På Lovdata er det som *sentrale* forskrifter registrert 398 i medhold av Havressurslova og 100 i medhold av Deltakerloven.

En stor del av dette er et resultat av den reguleringspolitikken som har vært ført siden 1948, og ikke minst etter 1990.

Det har ofte vært forslag om opphevelse av både Deltakerloven og Fiskesalgslagslova, og det samme er drøftet her. Forutsetningen er imidlertid da at det vedtas en ny fiskerilov, som avløser Havressurslova, og at det innføres en grunnrenteskatt som går til Barentshavfondet. Forslag om disse to lovene følger som kapitel 11.

Talsmenn for kystfolket har i alle år klamret seg til formålsparagrafen i Havressurslova, som sier at den skal medvirke til å sikre sysselsetting og bosetting i kystsamfunnene. Erfaringene har vist at slike paragrafer er maktesløse så lenge andre krefter i markedene eller i politikken er sterkere. Det hjelper ikke med fine ord, hvis handlingene går motsatt vei. Vi må søke etter handlinger som gjør fine ord overflødige. Forholdene ligger godt til rette for tjenlige handlinger for fiskerienes vedkommende. I forslaget til ny lov er derfor formålsparagrafen konsentrert om det staten *må og kan* gjøre for fiskeriene.

Kapitel 3 i Havressurslova omhandler bestemmelsene om fangstmengde og kvoter. De gjentas ikke i forslaget til ny lov. De kom som et resultat av en nedgang i torskefisket. De ble opprettholdt ut fra et nytt ønske om å fremme private interesser, og opprettholdes fortsatt til tross for at torskebestanden er stor. De har ingen plass i den politikken som anbefales her.

Deltakerloven har til hensikt å begrense adgangen til å delta i fisket ved å fordre ervervstillatelse for fartøy og ved å sette personkrav til den aktive fisker. Slike restriksjoner er ved den ovenfor foreslåtte kontroll av fisket og den foreslåtte fordeling av fisket, ikke nødvendige. Det må antas at kapasiteten her som ellers i markedene gradvis regulerer seg selv til et økonomisk rimelig nivå.

Delakerloven har også en formålsparagraf som dels er en dublering av andre lovers formål, og på samme måte er maktesløse. Det karakteristiske ved fiskerilovene er forøvrig at ingen kan foreta seg noe i denne næringen uten tillatelse fra staten. Det kreves tillatelse til å kjøpe seg båt, det kreves tillatelse til å drifte den, det kreves at fartøyet er tildelt en kvote, det kreves at fangsten i første omgang leveres til et salgslag og det kreves at en fiskekjøper er godkjent av staten. I en årrekke måtte også tilvirkere og eksportører ha tillatelser.

Fiskesalgslagsloven har til hensikt å lede omsetningen av fisk gjennom en lovfestet organisasjon. I en ny fiskeripolitikk må det være fritt for den enkelte fisker eller

produsent om han vil være organisert eller selge fritt. Loven bør derfor oppheves, men kan ellers brukes som vedtekter for frivillige organisasjoner. For øvrig er det i kapittel 7 antydnet at lagenes lokale organisasjon kan gå inn i en statens fangstkontroll.

Tiden må være inne til å møte næringen med oppmuntring istedenfor tillatelser. De lovforslagene som fremmes her, har den positive hensikt er å fjerne slikt som binder næringen, stimulere dens aktivitet og la den beholde den særlige fortjenesten som ligger i grunnrenten til fremme av kystfisket og de aktivitetene som bringer fisken frem til forbrukerne, til stigende priser.

12. Sluttord

Det er ikke vanlig å høre fra politisk hold at det er særdeles viktig at den og den næring er lønnsom, og at det er en politisk oppgave å sørge for dette. Men synspunktet gjentas i nesten hver eneste politiske uttalelse om fiskeriene og om fiskeindustrien. Det virker så vidt påfallende at man spør seg selv: hva ligger bak?

Ideen skjøt fart omkring tusenårsskiftet, da romsdalinger var i sterke posisjoner både i fiske og i politikk, og den fikk det konkrete resultat at konsentrasjon av fiskerettigheter ("strukturering") ble fremholdt som et avgjørende viktig middel til å oppnå lønnsomhet.

På side 12 i denne utredningen er det påvist at dette er galt. Den mest lønnsomme fartøygruppen er den som hittil ikke har hatt anledning til å kjøpe ekstra fiskerettigheter. De minst lønnsomme er de som har skaffet seg flest. Årsaken er enkel. De har pådratt seg – eller bedre, de er blitt stimulert av staten til å pådra seg en kvotegjeld som er så stor at den skaper underskudd hos de som er kapitalfattige. Og det er de fleste av dem, utenom trålrederne.

Denne politikken har to konsekvenser. Den ene er at en stadig større del av inntektene fra Barentshavet går til bankene. Den annen er at en stor del av det øvrige går til sterke aktører i Syd-Norge.

Utredningens ambisjon er å snu begge dele, og tanken er at Barentshavfondet kan gjøre det. Men tanken er bare starten, og den er død og maktesløs inntil den følges av handling. I 1814 ble tanken om næringsfrihet fulgt av et forbud mot privilegier. Den politiske prosessen var meget kort, men grunnen var lagt gjennom flere år. Sterke politiske idealer overkjørte de privilegertes interesser. I 2014 er de politiske prosessene meget langvarige, og de som særlig berøres av forslag om forandringer, har en lovfestet rett til å yte motstand. Det er sågar deres menneskerett.

Utfallet beror i dag, som for 200 år siden, på om staten vil bruke sin makt til å avvikle privilegier og fastgrodde styringsmåter, eller om den vil holde fast på det vi har i dag.

Arne Garborg sa i et av sine dikt at:

Alt av ånd vil opp og fram, Alt av troll vil trygt sitja.

Hvem er det flest av? Av de sistnevnte, og det får så være. Men de med privilegier vil både opp og fram og trygt sitja - på andres bekostning. Det får ikke så være.

En annen språkets mester, Winston Churchill sa om sitt Tory-parti og om Labour:

Vi er trappen, de er køen.

Hvem er det flest av? Det er helt klart vi som velger køen. Der er det trygt å stå, og blir den lang kan det jo også bli godt å "sitja", i alle fall for oss som er gamle.

Fiskerne har aldri sittet trygt! Vi som sitter trygt har all mulig grunn til å gi dem (tilbake) hele det livsgrunnlaget som de – og vi - har nytt godt av i all tid!

April 2014

Axel Dammann

Vedlegg 1. Lovforslag

Utkast til lov om Barentshavfondet

§ 1 *Formål*

Barentshavfondet skal yte tilskudd til aktiviteter som skaper økonomisk vekst i de landsdelene som grenser til Barentshavet, ved at de fremmer fiske, tilvirkning og omsetning av fisk og andre marine ressurser fra dette havet.

Som aktiviteter etter første ledd regnes:

etablering av mottak, tilvirkningsanlegg og salgsvirksomhet i inn- og utland

anskaffelse av fiskefartøy og redskap for kystfisket

Med Barentshavet menes i denne lov havområdet mellom grensen til Russland og grensen mot Norskehavet, og innenfor norsk økonomisk sone.

§ 2. *Barentshavfondet*

Barentshavfondet er et eget rettssubjekt.

Fondet forvaltes av et styre som oppnevnes av Finansdepartementet.

Finansdepartementet er fondets generalforsamling.

Styret skal ha 5 medlemmer hvorav 3 med spesiell kompetanse på mottak og tilvirkning, omsetning, og fartøyer og redskap . De to fylkene foreslår ett medlem hver.

§ 4. *Fondets inntekter*

Inntektene i Barentshavfondet er provenyet av grunnrenteskatten , som fastsettes som en prosent av førstehåndsomsetningen av fisk og andre marine ressurser fra Barentshavet.

Hertil kommer avkastningen av fondets plasseringer.

I tillegg skal følgende avgifter gå inn i fondet: .....

§ 5. *Fondets midler*

Fondets midler plasseres som innskudd på konto i Norges Bank.

§ 6. *Skatt av grunnrenten*

Beregningen av grunnrenten, som er skattegrunnlaget, foretas årlig av et beregningsutvalg oppnevnt av styret/departementet.

Skatteprosenten fastsettes hvert år av Stortinget. Den kan graderes etter fartøysstørrelse (?) eller etter fangskvantum.

§ 7. *Innbetalingsordningen*

§ 8. *Årsoppgjør*

Fondets årsoppgjør avgis 21 til Stortinget.

Utkast til ny Fiskerilov
Til avløsning av
Havressurslova, Lov 2008-06-06 nr 37
Deltakerloven, Lov 1999-03-26 nr 15
Råfiskloven, Lov 1951-12-14 nr 03

Kapitel 1. Lovens formål og virkeområde

§ 1 Formål

Formålet med loven er å fastlegge statens virkemidler for å opprettholde biologisk optimale bestander av de viltlevende marine ressursene, som gir grunnlag for et varig uttak av disse, og å føre kontroll med at uttaket er i samsvar med dette formålet.

§ 2 Retten til ressursene.

Retten til uttak av de viltlevende marine ressursene er en allemannsrett som innenfor en fastsatt avstand fra kysten er forbeholdt norske borgere. Fangsten eies av den som har utført den, når dette er skjedd i samsvar med denne loven.

§ 3 Regulering av uttatt kvantum.

For å oppfylle formålsparagrafens første ledd kan staten inngå avtaler med andre stater om total fangstmengde av spesifiserte arter, og om hvert lands andel av dette. Den kan videre fordele det nasjonale kvantum på havområder eller fangstmetoder, og slik at formålet oppnås uten unødig reduksjon av allemannsretten til å fiske.

§ 4 Fangstkontrollen.

Kontrollen med at reguleringene etter § 3 er effektive er en statsoppgave som organiseres i et eget statlig organ: Fangstkontrollen. Fangst og landing av fangst skal kontinuerlig rapporteres til Fangstkontrollen.

§ 5 Saklig virkeområde

Loven gjelder all høsting av viltlevende marine ressurser og tilhørende genetisk materiale. Viltlevende marine ressurser er fisk, sjøpattedyr med helt eller delvis tilhold i sjøen, andre marine organismer og planter med tilhold i sjøen eller på eller under havbunnen, og som ikke er i privat eie. Loven gjelder likevel ikke høsting eller annen utnytting av anadrome laksefisker slik det er definert i lov 15. mai 1992 nr 47.

§ 6 Geografisk virkeområde.

Loven gjelder på norsk fartøy, på norsk landterritorium unntatt Jan Mayen og Svalbard, i norsk sjøterritorium og indre farvann, på den norske kontinentalsokkelen og i område opprettet med hjemmel i i lov 17. Desember 1976 nr. 91 om Norges økonomiske sone §§ 1 og 5.

Utenfor områder som er nevnt i første ledd, gjelder loven for norske rettssubjekt så langt dette ikke strider mot jurisdiksjonen til en annen stat, eller for dem som er omfattet av § 5 annet ledd.

§ 7 Personelt virkeområde

Loven gjelder for alle innenfor lovens geografiske område. I områder som er opprettet med hjemmel i lov 17. Desember 1976 nr. 91 om Norges økonomiske sone §§ 1 og 5,

gjelder loven likevel bare for utlendinger og utenlandske foretak når det er fastsatt i loven.

For utlendinger og utenlandske foretak gjelder loven i områder utenfor noen stats jurisdiksjon når dette følger av internasjonal avtale. I slike områder gjelder loven også for statsløse fartøy og for fartøy som kan sidestilles med slike.

§ 8 *Forholdet til folkeretten*

Loven gjelder med de avgrensninger som følger av internasjonale avtaler og folkeretten ellers.

§ 9 *Reguleringstiltak*

Reguleringen av uttaket tar utgangspunkt i internasjonale overenskomster om Norges totale uttakskvantum.

Det totale kvantum fordeles prosentvis mellom fiske innenfor 12-milsgrensen (kystkvoten) og fiske utenfor denne grensen (havkvoten). Procentsatsen fastsettes av Stortinget for 3 år av gangen, og slik at havkvoten maksimalt kan være 35 %.

Det er forbudt å sette ut organismer og levende rogn uten tillatelse fra Fangstkontrollen.

Kongen kan fastsette at undersøking og uttak i sjø i forbindelse med marin bioprospektering krever tillatelse fra departementet, som fastsetter vilkårene for tillatelsen.

§ 10 *Grunnrenteskatt.*

Stortinget kan bestemme at det innkreves en skatt (grunnrenteskatten) på førstehånds omsetningen av fisk som er fanget i enkelte havområder, jfr. lov om Barentshavfondet.

Kapittel 2. Gjennomføring av høsting og annen utnyttelse av viltlevende marine ressurser.

§ 11 *Ilandføringsplikt*

All fangst av fisk skal føres i land. Plikt til ilandføring, eller rapporteringsplikt, gjelder også bifangst av andre marine organismer, planter, sjøpattedyr og sjøfugler. Departementet kan forby utkast av biologisk avfall.

§ 12. *Gjennomføring av høsting.*

All høsting og annen utnyttelse av viltlevende marine ressurser skal skje så skånsomt som mulig.

Fangstkontrollen kan fatte tidsbegrensede vedtak om

- a) forbud mot høsting i visse områder, av visse arter eller med visse redskaper
- b) utforming og merking av redskaper som blir brukt i forbindelse med høsting
- c) minste eller største tillatte størrelse på individ og at det bare eller for en del skal høstes hann- eller hunnindivid
- d) tillatt bifangst
- e) utforming og bruk av høstingsfredskaper for å redusere skadevirkningene på andre arter enn målartene.
- f) **Nåværende §§ 17 til 58 i Havressurslova** må gjennomgås nøye med sikte på en sterk forenkling, for at loven skal harmonere med ny fiskeripolitikk og for å unngå duplisering med andre lover.

Vedlegg 2.

Axel Dammann
Tårnveien 3
0369 Oslo

Oslo ..... april 2014

Til Riksrevisjonen
Oslo

Undertegnede har i noen tid arbeidet med et forslag angående fiskeripolitikken i Norge. Resultatet er blitt det hefte som følger vedlagt. Kapittel 7 omhandler den juridiske kontroversen som fikk sin avslutning med Volstaddommen i Høyesterett den 23. oktober 2013.

På bakgrunn av den forvirringen som fortsatt råder i denne saken, tillater jeg meg å foreslå at Riksrevisjonen har spesiell oppmerksomhet på statsadministrasjonens handlinger på dette område, så lenge fiskerikvoteordningen består.

Ærbødigst

Axel Dammann

Vedlegg: Barentshavfondet.

Kopi til Stortingets Kontroll- og konstitusjonskomité.

Vedlegg 3

Uten inspirasjonen fra dette foredraget
hadde det foregående ikke sett dagens lys.

Fattig på verdens beste fiskeplass

Av Geir Liland
31.01.13

- Finnmark har i fortid hatt to lange perioder, som hver varte i ca. 100 år, med stor velstand og fremgang i folketall.
- Den første varte fra slutten av 1400- tallet til år 1572, den andre varte fra 1815 til 1914.
- Vi har også hatt to lange perioder med stagnasjon og avfolkning i til sammen 300 år.

«Det er alltid vanskelig å forstå sin egen tid. Det er ikke bare det at den er komplisert. Men den er heller ikke åpen. Det er mye i den som gjør motstand mot å bli åpnet. Det er en ytterside vi ser, og som det er meningen at vi skal se, -og det er en innerside vi ikke ser, uten vi selv lager en nøkkel til å låse opp med.....Vi vet ikke hva som kommer, men vi kan skjønne noe av det som er gått, og det kan gi oss hjelp til å forstå det som er.»

(Professor Jens Arup Seip. 1963.)

Mot slutten av 1400 – tallet begynte kjøpmenn fra Bergen å dra til Finnmark for å kjøpe opp fisk. Dette for bokstavelig talt å komme Hanseatene i forkjøpet. Fram til da hadde nordfarene fraktet sin fisk til Bergen med jekter. Hanseatene hadde vært etablert der i over 200 år, og klarte å få tak i mesteparten av fisken, fordi de kunne betale bedre enn bergenserne. De kontrollerte kornhandelen fra Østersjøen og kunne gi mer mel i bytte for tørrfisken enn Bergenserne, som måtte kjøpe dyrere korn fra Vest-Europa. Men Hanseatene hadde ikke lov til å seile nord for Bergen.

Disse «utliggerne» som av og til overvintret i Nordnorge, begynte å slå seg ned i Finnmark for å drive handel med tørrfisk og tran. Også utlendinger, hollendere, skotter og tyskere slo seg ned her og ble finnmarkinger og fisket og drev handel. Etter hvert ble det minst 50 handelshus i Finnmark som var regnet som «formuende». Vardø alene hadde 11 handelsborgere i 1530.

I 1539 ble det gitt innberetning til kongen i København om: « De som til sjøs bor i Finnmark og rike og formuende ere.» Alt tyder på at det var mange av dem. Flere velstående kjøpmenn seilte utenlands med fisk og tran, særlig til Holland. På hjemveien var de ofte innom Danmark og kjøpte inn korn og mel. Også bønder i Finnmark var blitt så velstående at de hadde egne jekter som de seilte til Bergen med. Stedet Makkaur hadde 3 storjekter.

Hollendere, tyskere og franskmenn seilte på Finnmark og Troms og handlet med befolkningen som fikk god pris for tørrfisk og tran. På det beste fikk man i Senja 1 tønne mel for 1 våg prima rotskjær. En tønne mel var 5 våger. Man regnet 4 tønner mel som minimum årsforbruk for en familie. En våg var på den tiden vel 18 kg.

Petter Dass skriver i « Nordlands Trompet » :

**Malanger henhører til TromsøesLæhn
Didseiled i fordum Hollenderne hen
Adskillige Vahrer tilbragte
De fremmede det en Fortieneste gav
Innbyggerne fant sig og Nytte deraf
Enhver sin Gevinst lodopakte.**

Det ble en hel folkevandring nordover. I 1760, da landet for lengst var lagt øde igjen, skrev amtmann Hammer om denne tiden: «Finnmarkensøer og sjøstrande vrимlede af mennesker.» Steder hvor det nå bare går sagn om at de har vært bebodd, var som små byer: Makkaur, Stappen, Ingøy, Opnan, Omgang med flere.

Et sikkert bevis for folketall og velstand er at i denne tiden bygget finnmarkingene 16 kirker av egen pung, og de lønnet 12 prester. I Kirkens reformsats datert 1589 står det om

Finnmark: « Derudi er 17 kirker og korphuse som betjenes af 12 præster.» Vardø kirke var bygget allerede i 1307. Reisende var imponert over det rike utstyret i kirkene som var innkjøpt fra utlandet.

Av 267 skattytere som nevnes i 1520, var bare 18 betegnet som «fattige». Samtidig betalte Finnmark i tiendepenningskatt til erkebiskopen 240 ½ mark og 420 lodd sølv, foruten 1483 våger rotskjær.

Senere nevnes 600 «skattemenn» som hver betalte dobbelt så mye skatt som bøndene i Trøndelag. Embedsmenn og kjøpmenn var ikke medregnet. Skattemenn var familiefedre, hel- og halvlotts karer (drenger).

At Finnmark ikke var blitt befolket i mengde før, skyldtes at man nå først var begynt å komme seg etter Svartedauen, og at første halvdel av 1400 – tallet var en urolig tid med gjensidige overfall mellom nordmenn og russere. Russerne brente og plyndret nedover norskekysten, og en norsk ekspedisjon var helt inne i Kvitsjøen hvor de brente ned 3 kirker og slo i hjel masse folk.

Når vi gir oss til å lete etter årsaken til denne økonomiske fremgangen, så finner vi den i selve geografien: På den ene siden: Ressursene i Barentshavet og Ishavet. Tett inntil: Kystbefolkningen som fritt kan høste av ressursene. Og langt borte, over havet: markedet. Hele Europa, og etter hvert også Amerika.

Ufattelig rike ressurser. Et uendelig stort marked

Mellom de to en befolkning av dyktige sjøfolk og kjøpmenn. Frihet og muligheter lokket til seg gode folk.

Vår gyldne vei til velstand var åpen. Sjøtransport var på denne tiden den hurtigste og billigste måte å frakte varer på. Bare sjørøvere truet den. Men mot sjørøvere kan man seile i konvoy.

Når veien fra ressursene, via kystfolket fram til markedet er åpen, slik som på 1500-tallet, da er det stor og barbarisk velstand i Finnmark, til tross for kriger og svingninger i naturen og konjunktorene. Det har aldri vært så svart hav at det ikke har kommet fisk igjen, og verdens folkeslag blir alltid krigstrøtte etter en tid, og slutter å slå hverandre i hjel, og da vil de på ny kjøpe fisk av oss.

Det er et annet fenomen, en stor fare som alltid truer oss, og som har avfolket Finnmarkskysten fullstendig en gang, og som er i full sving med å gjøre det i dag også, og det fenomenet er Norsk fiskeripolitikk. Den skyldes for en stor del klimaet. (Landet er jo egentlig ubeboelig.) Men også det faktum at landet vårt er det mest sentralstyrte i Europa.

Fra gammelt av var det bestemmelser om at bare borgere av Bergen og Trondheim hadde rett til å seile på «Nordlandene», og de fleste av kjøpmennene her opppe stammet opprinnelig fra Bergen, og de regnet seg som bergensborgere. Men det var ingen bestemmelser om at folk fra Nord-Norge ikke skulle få seile til utlandet. Det står i Gulatings- eller Frostatingsloven at kongen ikke kan nekte noen å seile til utlandet i fredstid.

De andre bergenserne hadde lite lyst til å flytte oppover hit til mørketid, kuling og snefokk; like lite som andre folk. Men de ville ha kloa i fiskehandelen, for den ga store inntekter. Deres argeste konkurrenter, Hanseatene, ville heller ikke at fisken skulle eksporteres direkte til utlandet, og gjorde felles sak med dem. Hanseatene og Bergenserne reiste til København og

klaget sin store nød til Kongen. Etter flere års jammer ga kongen etter. Han var helt avhengig av lån og subsidier fra Hanseatene for å føre krig og politikk. Det var slik de hadde fått fotfeste i Bergen. Så kom følgende dekret fra Frederik II, far til Kristian Kvart:

« Som Borgere i Bergen dennem beklagede, at fremmede Skibe som ikke høre under Hans Kongelige Majestætbegynde at seile norden om Bergen, og somme så vidt som til Finnmarken, og siden derfra til Helgeland, og derfor mene, at hvis denne Seilads skulle blive ved Magt, da var de og deres Bye ganske fordervede og formaaede verken at gjøre hans Kongl. Majestæts eller Rigets Tynge (skatt); saa skal herefter ingen udenlandskeSkibe seile norden om Bergen, ei heller nogle seile af Nordland eller Finnmarken med deres Fiskevare til Holland eller andensteds, førend de have været til Bergen med samme nordlandske Vare, efter den Afskeed, som derudigikudi Odense imellemKongl. Majestæt, de tyske Stæder og Borgerne Aar 1560. Fredriksborg den 11. te April 1562.»(De tyske Stæder var Hanseatene)

(Fisk blir gjort til en spesiell vare, som bare spesielle folk får lov til å eksportere.)

Som alltid, når kapitalen søker til statsmakten, da har staten en eneste oppgave: å forandre loven slik det passer kapitalen. Legg merke til setningen: « ei heller nogle seile afNordland ellerFinnmarken medderes fiskevare til Holland eller andensteds, førend de have været til Bergen med samme nordlandske Vare...» Dette er nytt: Forbud mot å seile til utlandet i fredstid. Det var bare i krigstid at Kongen kunne lyse «farbann» til fienden.

Målet med denne politikken er å hjelpe fremmed kapital til å kile seg inn mellom kystfolket og markedet for å overta eksporten. Midlet er restriksjoner i lovs form på kystfolkets handel. Men denne loven innfører bare en tilbudsplikt. Man måtte tilby fisken til salg i Bergen før man seilte til utlandet.

Finnmarkingene hadde egne jekter. Kjøpmennene hadde egne skip, eller de kunne kjøpe seg frakt hos andre, og de fortsatte delvis å seile på utlandet via Bergen, eller de solgte fisken i Bergen til Hanseatene til brukbare priser. Mange regnet seg jo også som Bergensborgere.

Da ble det bestemt av magistraten at alle borgere av Bergen hvert år måtte fremstille seg for magistraten i Bergen på St. Thomas' dag, den 21. desember, for å få bekreftet sitt borgerskap. Det vil si at magistraten fratok de utflyttede bergensborgerne borgerskapet. Med datidens kommunikasjoner var det i praksis umulig å komme til Bergen fra Finnmark i desember måned.

Etter mye gnål fikk bergenserne også utferdiget et nytt dekret fra kong Frederik II, i 1572:

«Ingen Borger afNordfar eller Finnmarksfar skal handle med en andens Skyldmænd.....uden at have Seddel fra deres udredere som de seneste tog hos og fra ham er forlovet. Saafremt Nogen herimot gjør, da skal den, som udborget haver, miste sit Gods og i ligeMaadebøde Otte Ørtugir og tretten Mark.»

Dette dekretet ser ut som en restriksjon på kjøpmennene. I virkeligheten gjør det all handel mellom folk ulovlig. Hver mann blir bundet til sin kreditor og kan ikke handle med andre. Han blir «gjeldbunden». Bergenserne kunne nå sørge for at fiskerne alltid var skyldige etter oppgjør, og enkelte steder fikk folk en eventyrlig kreditt.

Detteførte til at folk ikke kunne handle med hverandre, og de som hadde jekter kunne ikke lenger føre til Bergen annet enn egen fangst, og der måtte de sverge på at de ikke hadde varer med for andre. Følgen var at jektene ble stående på land og råtne. Slik klarte men å hindre

Hanseatene i å få kontakt med nordfarene. I « Nordlands Trompet» blir dette skildret av Petter Dass:

**Men Ranen, som Wefsen er Folke-rig nok,
Tre hundred' Jord-sidder, og end vel en Flok,
For nogen Tid var de bølge;
Fem seilende Jægter de havde på Gang
Da vanked i Ranenbåd' Langspil og Sang,
Og ingen der hørtes at sørge.
Imedens at Jægterneholtes i Brug,
Da fattedes Boden ei Meel eller Rug,
Der vaket en herlig Tilføring;
Almuens Credit stod i Bergen ved lav,
Nutager den Næring alt dagligenaf,
Seilatzten med ald sin Behøring.
Mens bønderne seilet og Jægternefoer,
Da stod og i Nordlandet i deiligste Floer,
Men anderlees lyder nu Piben;
Thi verden sin Pæls har nu snoed omkring,
De strippende jager saakonstrig i ring,
At Bonden er kommen i Kniben.
En Bonde hos anden Udredning før tog,
Nu staar de til sammen i Kræmmerens Bog,
Til begge sin' Øren gjeldbunden; -----«Bunden» til sin kreditor og har
HvadLaatter der aufles, bortsnappes i Skyld. ikke lov til å handle med noen
Nordfaren er siugudaf Fattigdoms Byld, andre»
Nu haver man Sejeren vunden.
Naar nu deres Præst eller ØvrighedsMand.
Aarsages at rejse til Land eller Vand,
PaaEmbeds Forretning at være,
Da findes blant hundrede neppelig fem,
Som mægter at bære på Bordet her frem
Saa meget hans Giæst kan fortære.»**

Selv fjellsamene ble ruinert. I «Nordlands Trompet» står det:

**«Hos dem som hos andre, er Handelen alt
Fordervet, forkarvet og lider Gevalt,
Udarmet er vorden de fleeste.»**

Det var like viktig å ha hånd om handelen med mel som med fisk, og til å begynne med fant folk utveier til å skaffe seg mat. Særlig var det fristende for hollandske Arkhangelsk- farere å smette innom på Finnmarkskysten. Innerst i Laksefjorden var det et hemmelig tyv- marked hvor man gjorde avtaler med hollenderne, og folk helt fra Karasjok og Finland kom dit og handlet til langt ut på 1700- tallet. Men for de fleste ble det ofte sult og nød. Bergenserne betalte det de sjøl syntes for fisken, og skrudde opp prisen for mel, klær og utstyr til fisket.

Det ble nå minst 5 våger fisk for en tønne mel. En våg for 120 lineangler. Men det hendte at de krevde 11 våger tørrfisk for en tønne mel.

Vår gyldne vei til velstand var stengt av restriksjoner i lovs form.

Folketallet gikk katastrofalt tilbake, og sank til under dert halve. Fiskeflåten ble redusert til under 10% av det den hadde vært. Mange av de dyktigste fiskerne rømte sørover. Og etter 90 år lå landet nesten øde. Ingøy, som før hadde 120 åtringer, hadde i år 1700 bare 7 båtlag igjen. Kjøllefjord hadde hatt 20 båtlag. I 1709 var det bare 2 igjen. Det samme gjaldt Sværholt, som hadde hatt 24 åtringer. Der var det bare 2 igjen, og kirken var til nedfalls. Lille-ekkerøy hadde tidligere vært bebodd av 56 familier, som var «fullgjæve», og med egne jekter seilte man til Bergen. År 1690 var folket så fattige at de knapt kunne skaffe seg en båt til fiske. – Makkaur, som før hadde hatt 3 storjekter, hadde i 1698 bare 6 fattige familier igjen, og de fraktet sin fangst til Vardø med småbåter.

”Joerde – Bog og Mandtal” over Øst – og Vest – Finnmark for 1694 gir innblikk i forholdene: I omtale av forskjellige steder er oftest uttrykk som...” Har bodd mange brave borgere, og meget folk, men er nu fast øde” .....”har bodd mange hel rike folk i forrige tider, men nu bare...” har vært herlig fiskevær, folkene der bodde har eiet jægter og seilt til Bergen, nu bor der ingen folk”. ....”har vært kirke i forrige tider...”

Utover 1700-tallet ble det bare verre. I 1729 ble handelen på Finnmark overtatt av et firma i København. Den eneste restriksjonen de hadde var en bønn fra kongen om ikke å selge for mye brennevin, ”da befolkningen har tendens til fylleri”

I 1738 er det bispevisitas i Omgang og Kjøllefjord. Biskop Hagerup skriver: ”Tirsdag den 13. mai forrettede jeg prædiken og bøn i Omgang kirke...Kirken var nu satt i forsvarlig stand, men folkene som tilforn har været mange, var nu dels bortflyttet, dels af Hunger omkomne, så der nu ikke findes mer end syv fattige familier,

”6. søndag etter paaske, den 18. Mai, prædikedes i Kjøllefjord... Finnefolk fra Laxefjord var ikkunfaa til stede, præsten forsikrede at deres fattigdom er aarsagen dertil. De fleste har ikke seet mel eller brød siden advent. Nogle ikke siden Mars. De mægter ikke at gaa, mindre at ro. De har ingen andenføde havt end fisk og vand. Ligsaa dan tilstand er og blant nordmændene i Kjøllefjord, hvoraf mange er døde, mange til sengs liggende, resten gaar sultne og sorte, saa det er stor ynck at være blant dem.”

Folk sultet i hjel mens biskopen var i Kjøllefjord.

Senere ble Finnmark straffekoloni for å skaffe fiskere, og Kjøllefjord og Omgang var de første som ble befolket på denne måten. Her var også damer fra København som «neppe var hiddømte for sine dyders skyld».

Jo verre tilstanden ble, og bergensernes fortjeneste avtok, jo strengere restriksjoner ble lagt på befolkningen. Straffen for ulovlig handel var streng. Det heter i en forordning av 25 april 1702:

§ 18: «Indbyggerne der udi landet skulle være forpliktede, saalenge de hos compagniets betjente i dere handels district mot rede betaling kunne bekomme, hvis de fornøden have, ey med noegen anden, hvem det og være maa, enten paa landet eller ude i søen, havner, fjorde eller nogensteds, at handle, købe eller sælge, ey heller nogen fisk af deres baade til andre eller fremmede at sælge under straf, efter foregaaende dom, første gang at staa i halsjernet, anden gang til fjæren, og tredje gang i jern paa Bremerholm.»

(Denne bestemmelsen burde gjeninnføres og gjøres gjeldende for skipper og reder på moderne trålere for å innskjerpe leveringsplikten. Bremerholm var ankersmia til den danske marine i København.)

I 1757 kom forbud mot å ta barn ut av Finnmark.

Etter mer enn 200 år hvor målet med handelspolitikken var å hjelpe kjøpmenn i Bergen, og midlene alltid var i lovs form å legge restriksjoner på kystfolket i nord, måtte man prøve noe annet. Kongen overtok handelen og tapte grassat mye penger. – Da først, da det ikke var noe som helst igjen å plyndre i Finnmark, da ble handelen gitt «aldeles fri» fra 1. juni 1789, .. «**da man havdebefundet at den på Finnmarken octroierede handel (octroi = konsesjon) ikke hadde medført den tilsigtede nytte, men tvertimod, foruten betydelige tab for handelen selv .», især vært til skade for indbyggerne.**» -Tromsø, Hammerfest og Vardø ble kjøpsteder som kunne importere og eksportere varer fritt. (Byene fikk tollstasjoner). (I dag kan du kjøpe oppdretts- og trålkonsesjoner = statlig tillatelse, octroi)*

*Bergenserne betalte for octroi = konsesjon på handelen med Finnmark

Den 14 juli samme år stormet pariserne Bastillen, og revolusjons- og Napoleonskrigene varte i 25 år. På slutten var vi alliert med Napoleon, og etter at samme Napoleon hadde kapitulert i Paris i 1814, fortsatte Norge, som hans siste forbunds-felle, krigen i 4 måneder på egen hånd! (Når man forteller dette til franskmenn, og føyer til at vi tok fargene i flagget vårt fra Trikoloren, og arrangerte dem «de notre manière», da er intet øye tørt!)

Reisende tidlig på 1800 tallet bemerket at det var påfallende hvor ofte man fant keiserens portrett på veggen hos folk i Finnmark.

På ny var veien fra Barentshavet og Ishavet via kystfolket til hele verdens marked uten hindring.

Vår gyldne vei til velstand var åpen

Da hadde Vardø 87 innbyggere og Hammerfest 63. På hele Finnmarkskysten bodde det 1800 mennesker. Så sent som i 1826 var det bare to prester i Finnmark, en i Øst- og en i Vestfinnmark. Innenfor en avstand av 30 kilometer fra Kjøllefjord var 4 kirker råtnet ned: Sværholt, Skjøtningberg, Omgang og Hopseidet.

Etter store kriger kommer ofte økonomisk krise i 12 år. Historikerne kaller fenomenet for «post-war depression». Opphevelsen av restriksjonene fikk derfor ikke full effekt før etter 1826. Men da skjedde det ting!

Som eksempel kan vi ta utviklingen i byen Hammerfest, som hadde 63 innbyggere da Napoleon ble sendt til St. Helena:

I 1825 hadde byen vokst til 63 bebodde hus med 341 innbyggere.

I 1834 har byen 390 innbyggere. Havnen besøkes årlig av 150 til 200 skip og viser at det foregår en stor handel. I løpet av 5 år, fra 1830 til 1834, utruker Hammerfest 64 fartøyer med 645 manns besetning til ishavsfangst. Mer enn 12 skuter i året.

I 1839 innvier Hammerfest sitt første teater.

(1845 har byen 927 innbyggere. I årene 1851 – 55 sendte byen ut 68 fangstfartøyer på Ishavet. Fra 1866 utgikk fra Hammerfest i gjennomsnitt 22 ishavsskuter årlig, helt til år 1900. 2/3 av mannskapet var kvener, og språket om bord var finsk og etsalgs «rallarsvensk» med sterk finsk aksent. – Det man først og fremst fanget var hvalross. Av skinnet ble laget de beste drivreimer til Europas industri, som også trengte store mengder tran til smøreolje for dampmaskiner og annet maskineri.

HarpunérBerkanis sang.

Vi seglanPitsberg, vi seglan, hoi,
Bort frå den glade flicka.
Vi komman bagers, vi komman, hoi
Og ‘ave pæng nok i fikka.

Vi skjutan kobbe, vi skjutan, hoi.
Vi skjutanjækli for den fine flicka.
Vi seglan Norge, vi seglan, hoi
Og ikke nokka vi drikka.

Vi seglanPitsberg, vi seglan hoi
Bort frå den falske flicka.
Vi drakk ‘an prenevin, vi drakk ‘an hoi
Og ‘ave ikke ingenting i fikka.

Det er en festlig historie om borgerskapet i Hammerfest som reiste til Paris til Verdensutstillingen i 1889. Utstillingen var illuminert med elektriske lyspærer. Strømmen ble levert av Thomas Edisons første dynamo drevet av dampmaskin. Da utstillingen stengte, kjøpte de hele anlegget og hengte det opp i gatene i Hammerfest! Tyskerne stjal dynamoen under krigen.

I 1865 har Hammerfest 1574 innbyggere, år 1890, 2238. Samme år begynner arbeidet med byens kraftstasjon, og Hammerfest blir verdens første by som får strøm fra vannkraft. Den først by i Europa med elektrisk gatebelysning.

Etter hvert fikk alle større fiskevær i Finnmark fri handel og eksport- og importhandel, og en lignende utvikling som i Hammerfest fant sted litt senere i Vardø og Vadsø (som ble by i 1833), og det skyldtes at pomorhandelen ble legalisert, først til byene, senere overalt i Troms og Finnmark. På de meste var det 472 russeskuter som seilte ut fra Kvitesjøen hver vår for å ligge i fjordene og fiskeværene, hvor de byttet til seg fisk for rugmel, trelast og andre varer.

Fiskere helt fra Trøndelag strømmet nordover på vårfiske. Det hendte at mer enn 3000 fiskere og 600 båter stasjonerte i Vardø (mer enn hele byens befolkning), og 600 båter kunne være trukket på land når det var storm.

Loven om tilvirkernes utførselsrett av 1882 slo ettertrykkelig fast at **«Enhver har rett til å eksportere varer som han sjøl tilvirker»**. Ikke bare var alle handlende eksportører. Markedet kom til folket. Alle kunne handle direkte med russerne, som betalte bedre for fisken enn de norske kjøpmennene.

En svensk journalist beskriver et sted et uforglemmelig syn: Nordfarflåten som vender hjem fra finnmarksfiske passerer Raftsundet. Båtene er tungt lastet med russemel, og mannskapene synger mens de ror. Fra flere av båtene høres også fioliner.... På ny høres «Langspil og Sang» i Ranen, og der «vanker en herlig tilføring», men denne gang fra Finnmark!

Vi kan prøve å forestille oss det kulturelle mangfoldet på markedsplassene: russere med lange skjegg og kaftaner, Helgelendinger med røde toppluer, kvæner, og samer i kofte. Et surrubabel av tungemål. Og det meldes ikke om konflikter av noe slag!

Handelsforbindelsene østover ble utbygd slik at omkring år 1900 gikk over 90 % av fisken fra Finnmark østover til Arkhangelsk. Handelsfolk i Finnmark sendte sønnene sine til opplæring hos sine forbindelser i Russland, og det var til og med norske som startet industri i Arkhangelsk. (T. Nissen bygde teglsteinfabrikk i Arkhangelsk. Den eksisterer ennå!)

Journalister fra Oslo som besøkte byene i Finnmark skrev om at her var «Amerikanske tilstander og amerikanske fortjenester». Når det var storfiske, hendte det at «fiskerne i Finnmark var skjødesløse med penger som gullgraverne i Alaska», skrev de

Andre folk sørfra skrev nødrops i avisen, om og om igjen; det samme mantraet: «Al denne handel går jo det norske folk forbi!». Det var intellektuelle og handlende som ikke bodde her oppe. De var oppriktig bekymret for «Fædrelandet» og dets fremtid. Russehandelen var til rikets forderv og måtte stanses!(Stakkars fremmedkapitalen fikk ikke skumme fløten mer!).

År 1900 hadde Hammerfest og Vardø over 2500 innbyggere, og Vadsø 1800, og alle tre hadde sykehus. P 85 år, fra 1815 til år 1900, økte kystbefolkningen i Finnmark fra 1800 i 1815 til 25000 år 1900! Årsaken: Man hadde fjernet de spesielle restriksjonene i lovs form på kystfolkets handel. Den som ville konkurrere, måtte flytte til Finnmark. Frihet og muligheter trakk til seg gode folk. Den tekniske utviklingen i fiskeflåten hadde ikke begynt ennå. Det var kun seil og årer, slik som i 1520. Først i 1902 ble den første motoren montert i en norsk fiskebåt.

Dette varte til 1. Verdenskrig. Min gamle mor kunne ennå i år 2000 fortelle om den siste gangen kaptein Kotloff kom til Godvika i 1914. Det året måtte han reise tidlig, for mannskapet var innkalt til krigstjeneste. Hele livet hadde han seilt på Finnmark. Han var gammel og kvit i håret, og han gråt da han tok farvel. Han skjønnte at det var siste gangen han var i Norge. – Min bestefar sto og så etter russeskuta som seilte bort, og sa stilt for seg selv: «Nå kommer vi til å sulte».

Mellomkrigstiden med tapet av russehandelen, deflasjonspolitikken til Norges Bank og de harde 30- årene var en ufattelig katastrofe for Finnmark. Jeg skal ikke komme så mye inn på det, men den største katastrofen var at vi på ny begynte å få en fiskeripolitikk.

De handlende i Finnmark lå nede for telling. Revolusjonen i Russland ruinerte mange. Resten klarte Nikolai Rygg, Direktøren i Norges Bank, med å skrive den norske kronen opp med 300 prosent. Handelsstanden i Finnmark hadde ingen politisk motstandskraft, og i 1932 fikk vi Klippfiskloven « Norske Klippfiskeeksportører Forening», noen få firmaer, fikk **monopol** på klippfiskeeksport. Vi kan jo prøve å gjette hvor adressen var!

Samme år kom lov om utførsel av storsild og vårsild: Kongen kan bestemme at det skal være **forbudt** å utføre å utføre fersk storsild....osv, og at det samme gjelder saltet sild, med mindre man oppfyller visse betingelser...

Lov av 25 juni 1935 : § 1.« Kongen kan bestemme at det skal være **forbudt** å utføre hermetisk nedlagt brisling uten tillatelse fra en organisasjon av hermetikkfabrikanter...»

Senere kom lov om både tørrfisk, klippfisk og saltfisk i 1939: Ikke lov å eksportere fisk med mindre man kan forevise tillatelse fra et **kartell**.

I 1938 kommer Råfiskloven.

Den gir anledning til å fastsette prisene til fisker i forhold til prisene på verdensmarkedet. Samtidig kan ikke produsentene i Finnmark eksportere fritt selv.

For fiskerne er denne loven noe av det beste som kunne skje. For de produsentene som ikkehar eksportrett, er den begynnelsen til slutten. Hvor er de finnmarske fiskekjøperne blitt av? Klemte mellom råfiskloven ogekseportørenesmonopol, gikk de til grunne førmonopolet ble opphevet. (ca. år 1988.)

Så kom krigen. Finnmark reiser seg fra asken, men kan ikke lenger eksportere fisk. I 1947 oppretter man fiskeridepartementet. Man har flertall på Stortinget og ingen hemninger: En forstkandidat blir fiskeriminister.

Så kommer lov og kongelig resolusjon av 2. juli 1948 (Kunng, 15 juli i Lovtid. 1 nr. 26)

«I medhold av midlertidig lov av 2 juli 1948 om regulering av produksjon, omsetning og utførsel av fisk og fiskevarer m.v. bestemmes:

I. Til regulering av utførselen av fisk (herunder sild og skalldyr) og produkter herav bestemmes

- a. Forhandlinger om og avslutning av salg til utlandet av de nedenfor nevnte fiskevarer skal finne sted, gjennom de utvalg som er nevnt i tilknytning til de enkelte varer:
tørrfisk -Eksportutvalget for tørrfisk, **BERGEN**
klippfisk og saltfisk – Eksportutvalg for klippfisk og salt fisk, Kristiansund N.,
saltet og sukkersaltet rogn – Eksportutvalget for saltet rogn, **BERGEN**,
saltet storsild og vårsild – Eksportutvalget for saltet storsild og vårsild, **BERGEN**,
saltet fetsild – Eksportutvalget for fetsild, Trondheim,
saltetsmåsildd og skjæresilddm.v., **BERGEN**,
saltet islandssild – Eksportutvalget for saltet islandssild, **BERGEN**,
tran – Eksportutvalget for tran, **BERGEN**,
fersk sild – Eksportutvalget for fersk sild, **BERGEN**,
fersk fisk og skalldyr – Eksportutvalget for fersk fisk, Ålesund,
frossen fisk og filet – Eksportutvalget for frossen fisk og filet, **BERGEN**,
frossen sild – Eksportutvalget for frossen sild, Ålesund,
fiskemel – Torskemelutvalget, **BERGEN**,
sildemel – Sildemelutvalget, **BERGEN**,

Utvalgene opprettes av Fiskeridepartementet som utferdiger nærmere instruks for hvert utvalg.

- b. Utførsel av nedenfor nevnte fiskevarer er betinget av at vedkommende eksportør er medlem av nevnte eksportørorganisasjoner hvis vedtekter skal være godkjent av Fiskeridepartementet:

(Fisk blir gjort til en spesiell vare som bare spesiell folk kan eksportere. (Dette er en spesiallov!). Her opprettes 7 karteller ved lov! 40 år etter at karteller ble forbudt ved lov i USA!)

tørrfisk – Norges tørrfiskeksportørers Landsforening, **BERGEN**,
klippfisk – De norske Klippfiskeksportørers Landsforening, Ålesund,
saltet og sukkersaltet rogn – Norges saltrogneksportørers landsforening, **BERGEN**,
saltet storsild og vårsild – Saltsildeksportørenes Landsforening, **BERGEN**,
røkt saltsild – Saltsildeksportørenes Landsforening, Røkesildgruppen, **BERGEN**,
saltet fetsild, småsild, skjæresild, forfangstsild og nordjøsild–Norges
Fetsildeksportørers – og grossisters Landsforening Trondheim.
Utførsel av medisintran er betinget av at vedkommende eksportør er godkjent av Fiskeridepartementet.

- II. Fiskeridepartementet kan i samråd med vedkommende eksportutvalg i særlige tilfelle dispensere fra bestemmelser nevnt under I.
- III. Fiskeridepartementet bemyndiger til å treffe nærmere bestemmelser om gjennomføring av den regulering som er nevnt under I og om leveringsplikt og kvotedeling av de under I nevnte varer.
- IV. Denne resolusjon trer i kraft straks.

Kongelig resolusjon (Kunngj. 15 juli i Lovtid. 1 nr 26)

Med hjemmel i midlertidig lov av 2 juli 1948 om regulering av produksjon, omsetning og utførsel av fisk og fiskevarer m.v. bestemmes:

I. Det er inntil videre forbudt å selge eller på annen måte overdra tørrfisk av alle sorter tilandre enn medlemmer av Norges Tørrfiskeeksportørers Landsforening. Forbudet omfatter også levering på allerede inngåtte avtaler.

II. for at det innenlandske behov for tørrfisk til menneskeføde skal bli rimelig dekket, bemyndiges Eksportutvalget for tørrfisk, BERGEN, til i særlige tilfelle å dispensere fra forbudet nevnt under I.

III. Fiskeridepartementet bemyndiges til å gi nærmere forskrifter om gjennomføring av bestemmelsene nevnt under I og II og til å treffe bestemmelse om opphevelse av forbudet.

IV. Overtredelse, medvirkning til overtredelse eller forsøk på overtredelse av denne bestemmelse er straffbar etter lovens § 4. Tørrfisk som det er rådet over eller søkt rådet over i strid med denne bestemmelse kan inndras ved dom uten omsyn til hvem eieren er og uten at straffesak behøver å være reist eller å kunne reises mot noen. Kan den ikke inndras, kan verdien helt eller delvis inndras hos den skyldige, eller hos den han har handlet på vegne av uten at straffesak behøver å være reist eller kunne reises mot noen.

V. Denne resolusjon trer i kraft straks.

Det er fristende å sammenligne hele denne lovteksten med en setning i kong Frederik IIs dekret av 11 april 1562: «... **ei heller nogle seileaf Nordland eller Finnmarken med deres Fiskevarer til holland eller Andensteds, førendde have været til Bergen med samme Nordlandske Vare ...**» Frederik II klarer faktisk å uttrykke med en setning det man bruker to sider på i Norges Lover.

Vår gyldne vei til velstand var på ny stengt med restriksjoner i lovs form.

Skal vi tippe på at regjeringens konsulenter da de skulle utforme loven av 1948 kom fra Bergen eller der omkring slik som i 1562? – De som styrer er jo bestandig så glad i millionærer, nå og til alle tider. –

Eksportørforeningene var lovbeskyttet. De bestemte sjøl hvem som skulle få bli medlemmer. Vedkommende måtte ha jobbet 5 år i eksportfirma og bevise at han hadde landanlegg store nok, og kapital nok, for å komme i betraktning.

Til å begynne med var det, så vidt jeg husker, bare 27 firmaer som fikk eksportrett, senere ble det noen og femti. Men det var over tusen fisketilvirkere i landet!

Denne ordningen varte til slutten av 80-tallet. Så sent som i regjeringens langtidsplan år 1977, ble det foreslått at kun ett, høyst to firmaer skulle få eksportere fisk!

Det ble regjeringsskifte og i 1983 kom det en uttalelse fra Fiskeridepartementet, gjengitt i bladet «Fiskeprodusentet» av 24 juli samme år; det første lille pip fra fiskeriminister Thor Listau om at monopolhandel kanskje ikke alltid var de lureste man kunne holde på med: « ... **Generelt kan man trolig trekke den erfaring at interne norsk reguleringer av eksporten neppe har noen vesentlig innflytelse på markedsforholdene ute i verden. Prisene på**

fiskeprodukter dannes i det lange løp som et resultat av de samlede forsyninger av fisk på verdensbasis og av den samlede etterspørsel av fiskeprodukter. (Duverden!) Denne etterspørsel er igjen påvirket av forholdet til konkurrerende matvarer...

Etter departementets oppfatning må det kunne hevdes at ulike former for eksportreguleringer i det lange løp bare i begrenset grad kan bidra til å sikre et stabilt og høyt utbytte av norsk fiskevareeksport.

På visse områder kan vert imot enkelte former for reguleringer være til direkte hinder for en gunstig utvikling av eksporten..»

Sammenlign med forordningen fra danskekongen da han opphevet monopolhandelen:

«...da man havdebefundet, at den på Finnmarkenoktroierende handel ikke havde medført den tilsigtede nytte, men tvertimod, foruden betydelig tab for handelen selv, især været til skade for indbyggerne.» (kong Christian 7 år 1789).

Tenk om man i departementet hadde forstått like mye som danskekongen og tilføyde: «... og især til skade for indbyggerne».

I 1983 hadde man regulert så mye at ingen klarte å selge tørrfisk mer. Statens måtte kjøpe opp all tørrfisk fra produsenter og sjøtilvirkere. Så fikk 10 eksportører overta fisken til lavere pris, og da fikk de det til!

Finnmark hadde økning i folketallet fram til folketellingen i 1567. Dekretet av 152 legger **restriksjoner** på kystfolket, og straks etter begynner tilbakegangen som varer til 1815. Napoleonskrigene forlenget trenden. Etter 1815 er det fred og **ingen restriksjoner**. Finnmark får en økning i velstand og folketall som ingen andre steder i landet kan vise maken til. År 1815 er Finnmarks befolkning 0,7 % av landets befolkning. År 1900 er den 1,4 %.

Finnmarks befolkning har vokst dobbelt så fort som landsgjennomsnittet!

Hvis vi betrakter kysten for seg så økte folketallet fra 1800 mennesker i år 1815 til 25 000 i år 1900 (32 000 i hele fylket). Folk flytter ikke til armod! Det var fremgang i folketallet helt til i 1950. Da var det 85 000 mennesker her. Nå er det 74 000.

Tilbakegangen begynner samtidig med at det blir innført monopolhandel med fisk. (Fiskeeksportloven av 2. juli 1948).

Bergensmonopolet ble gjeninnført i 1948 i en slags desentralisert form. Og varte i 40 år! Fremmedkapitalen kunne på ny kile seg inn mellom kystfolket og markedet. De aller fleste fiskekjøperne i Finnmark hadde ikke eksportrett, og de er alle borte. De som eksisterer som firmaer i alle fall, er de som hadde eksportrett. Denne retten var spesialisert. Bare tørrfisk, eller bare filet, bare saltfisk.

Forholdene var slik at det ikke kunne akkumuleres kapital i Finnmark. Dette gikk også ut over fiskerne. Det var ofte vanskelig å få levert fisk. Ikke kjøpte man hysa, eller så kunne man ikke kjøpe sei eller steinbit. Det hendte også at man ikke kunne kjøpe torsk. Man måtte alltid sikre seg levering hos fiskekjøper før man gikk på sjøen.

De fiskebrukene som er i sving i dag, er stort sett filialer til store firmaer på Vestlandet som hadde eksportrett og klarte å slå til seg både fiskebrukene og havfiskeflåten ved hjelp av overdådig mye statsstøtte, etter at reguleringer hadde utarmet de som drev her før. (De styrende er jo så glad i millionærer!)

Da monopolet ble opphevet (pga EØS), og fremmedkapitalen ikke lenger kunne kile seg inn mellom oss og markedet, da satte man i gang med å regulere fisket.

Fra departementet kom et veldig brøl om at «Fangstkapasiteten i fiskeflåten må tilpasses ressursgrunnlaget!». Så innføre man båtkvoter. Stor båt fikk fiske mye, mens liten båt fikk nesten ingen ting – Hvorfor det?

Alle vet jo at sjarker aldri har vært noen fare for ressursene. Hvorfor legges det da så strenge **restriksjoner** på sjarkene? Hvorfor blir vi som bor i Finnmark pålagt strengere reguleringer enn det som er nødvendig for å bevare ressursene? – Er ikke det **målet** med reguleringen å bevare ressursene? Nei det er ikke det. Hvem har vært konsulenter for de som styrer da de innførte båtkvoter for sjarker? Selvfølgelig de som har store båter og mye penger og kreditt. De samme som hadde bygd seg opp på monopolhandel. (Fiskerikapitalen på Vestlandet er vertikalt integrert, og de styrende er jo så glad i millionærer).

Nei, **Målet** med norsk fiskeripolitikk er **alltid** å hjelpe fremmed kapital til å høste rikdom av Nord-Norge. **Midlet** er **alltid** det samme: **Restriksjoner i lovs form** på kystfolket. Uten restriksjoner kan ingen konkurrere med oss, for vi bor så nær opp til så rike ressurser. Og nå har myndighetene fullført det største ranet i Norges historie.

Vår gyldne vei til velstand er på ny stengt. Restriksjoner i lovs form hindrer oss i å nå fram til ressursene.

De har ranet allmenningens retten fra folket. De snakker høyt om at de nå har «Lukket allmenningen», i alle fall vedgår de da at det var en allmenning en gang. Havfiskeflåten har nå større fangstkapasitet en da man startet reguleringene. Bekymringen for ressursene var på skudd for å komme med **restriksjoner i lovs form** for å overføre ressursene til fremmede. Og nå har de lukket allmenningen. I havet er det nemlig rikdom, og det er altfor bra for folket.

Folket må ikke få tak i rikdommen, den skal millionærene ha. Vi er pålagt **restriksjoner**, og kan ikke dra fordel av nærheten til rikdommen i havet, slik at fremmed kapital, kvotebaroner, må kan kile seg inn mellom oss og ressursene. Det er **Målet** med fiskeripolitikken.

I gamle dager var man avhengig av at det bodde folk her for å kunne utnytte ressursene. Nå har man teknisk utsyr for å hente fisken med ekspedisjoner. (Finnmarkstrålerne eies ikke av finnmarkinger, de drives ikke av finnmarkinger og de leverer slett ikke i Finnmark). **Vi som bor her er blitt helt overflødige både som fiskere og arbeidere.**

Krabbefisket og oppdrett blir nye ressurser der hvor vi bor, en kolossal rikdom rett utenfor båtstøa vår. Den skal også millionærene ha. Prøv å kjøpe deg en oppdrettskonsesjon! (på 1700-tallet het det «octroi»). Uten at staten krever høy pris for tillatelsen, konsesjonen, og hevder retten til å bestemme hvem som skal få lov til å drive oppdrett, kunne folk som bor her få kreditt i bankene og starte opp. Men det må ikke skje!

Midlet er restriksjoner, det kreves konsesjon, octroi, slik at befolkningen ikke kan komme til for å utnytte ressursene. **Målet** er å hjelpe kapital utenfra til å få tak i naturrikdommene her.

Krabben kan hentes med fabrikkskip, og det blir kanskje det som blir løsningen til slutt, men oppdrettsnæringen trenger arbeidsfolk. Der er vi ikke helt overflødige, ennå - - Løsningen finnes kanskje i billige langpendlere fra Europa. Eller kanskje vi kan bli enslags helotbefolkning i tjeneste hos de som fikk kloa i ressursene i allmenningen, folkets felles eiendom.

«Nu haver man Sejeren vunden»

- Litteratur: Helland, Amund: «Finnmarkens Amt» bd I, II og III
Ytreberg N. A: «Handelssteder i Finnmark»
Nilsen, Halkild: «Bergensernes handel på Finnmark i gammel tid»
- Norges lover
- Petter Dass «Nordlands Trompet»
- Tidsskrifter: «Fiskeproduzenten»
«Norsk fiskerinæring»

